

Gulli Petrini

Kvinnorösträttens Riksdagshistoria i Sverige 1884–1912

Särtryck ur Rösträtt för kvinnor 1912. Utgiven av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Stockholm, Oskar Eklunds boktryckeri 1914.

[– Läs mer om verket här](#)

Det avbildade exemplaret tillhör Kungl. biblioteket.

Detta verk är fritt från kända upphovsrättsliga restriktioner. Vid användning ber vi att du hänvisar till Kungl. biblioteket och Litteraturbanken.se.

Ytterligare information om upphovsrätt för detta verk finns hos Litteraturbanken:

<https://lb.se/författare/PetriniG/titlar/Kvinnorösträttens/faksimil?om-boken>

Permanent länk (URN):

<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb451865-faksimil>

PETRINI

Polit.
SV.
Röstr.
(Br)
1914

Kungl. biblioteket

0 0000 000041932

0

Polit.
Soc.
Rösträtt
(Sv)
1914

Kvinnorösträttens Riksdagshistoria i Sverige 1884—1912

Av
Gulfi Petrini
fil. d.r

Utgiven
av
Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt.

KVINNORÖSTRÄTTENS RIKSDAGSHISTORIA

I SVERIGE 1884—1912

AV

GULLI PETRINI

Fil. d:r

(SÄRTRYCK UR RÖSTRÄTT FÖR KVINNOR 1912)

STOCKHOLM,
OSKAR EKLUNDS BOKTRYCKERI 1914

KYNNORÖSTBÄTTENS RIKSDAGSHISTORIA

I SVERIGE 1884-1912

AV

GUSTAF PETRINI

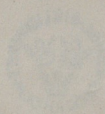
1912

UTGITTEN AV KUNGLIGA BOKFÖRLAGET

STOCKHOLM

OSCAR BECK & SONER AB

Kvinnorösträttens riksdagshistoria.

Ett ofta framträdande drag inom vår riksdag har varit, att spörsmål av mycket vittgående betydelse både i politiskt och socialt avseende ganska tidigt tagits upp av framsynta och intresserade män i Andra kammaren, mången gång så tidigt att de ännu hade föga resonans ute i landet. Men så har vägen också ofta nog varit lång från detta första framträdande i riksdagen av en fråga till dess slutliga seger. Att även frågan om kvinnans politiska rösträtt har företett en sådan utveckling framgår tydligt, då man närmare studerar dess behandling i riksdagen under de 30 år, som förflutit sedan den första motionen i ämnet väcktes.

1884.

Fredrik Borgs motion.

Första gången kvinnans politiska rösträtt på allvar behandlades i riksdagen torde ha varit 1884, då den gamle frihetskämpen Fredrik Borg i Andra kammaren väckte motion om valrätt och valbarhet för kvinnor på samma villkor, som då gällde för män.

Det vilar över herr Borgs motion en viss enkelhet och klarhet. Den är ganska kort och utmynnar i ett yrkande att början av § 14 Riksdagsordningen erhåller följande lydelse:

Valrätt tillkommer inom den kommun, där de bosatte äro, en var i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man och *kvinnor*, vilken o. s. v. samt § 19:

Till ledamöter i Andra kammaren kunna endast väljas *personer*...

Motiveringen börjar med ett påpekande av, att Andra kammaren flera gånger uttalat sig för en utsträckning av den politiska rösträtten (för män), men »Första kammarens bleklagda nej har dock varit lika envist som Andra kammarens vidhållande av sitt reformsträvande i denna punkt». Hr Borg anser huvudskälet härtill ha varit att Första kammaren fruktade, att tyngdpunkten för den politiska makten inom Andra kammaren skulle övergå till personer, för vilkas politiska kvalifikationer den ej ansåg sig ha tillräckliga garantier. En dylik tveksamhet borde ej möta vid denna reform, då de kvinnor, som skulle komma i åtnjutande därav, voro alltför få för att överflygla

männen. Sedan talar han om de ökade fri- och rättigheter kvinnan fått under de senaste årtiondena — särskilt nämnes den kommunala rösträtten — och påpekar, att eftersom mannens rösträtt vilar på hans skattskyldighet, kvinnan, som har samma skyldighet, också bör få samma rättighet.

Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen, huvudsakligen på den grund, att »inom vårt land ej förnummits från kvinnornas sida några yrkanden att komma i åtnjutande av de rättigheter, dem motionären vill tillerkänna dem». Utskottet tilltror sig dock icke att säga, »att kvinnan efter sin natur saknar förmåga att bedöma de frågor, som inom det politiska livet förekomma: ett dylikt påstående skulle nogsamnt jävas av den erfarenheten, att kvinnan i en mängd förhållanden, de där ligga utom det enskilda livets område, intager en framstående ställning». Fyra reservanter ansågo dock att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen, i vad den avser medgivande för kvinnor att erhålla *valrätt* till riksdagens Andra kammare. Med dessa förenade sig motionären och yrkade således bifall blott till första punkten i motionen.

Behandlingen av motionen i Andra kammaren är mycket intressant att läsa. Man förvånar sig snarast över det stora intresse som den på många håll mötte. Motionen föll visserligen, men blott med 53 röster mot 44, och det är ju vackert så, att den redan då kunde samla så många röster. Att frågan var ny och ägnad att väcka motstånd, ja, t. o. m. löje på somliga håll är ju tydligt, men de 44 rösterna och åtskilligt av vad som sades visade, att Andra kammaren på den tiden var något helt annat och bättre än vad den blev några år senare, då tullstriden med all sin reaktion i släptåg bröt in över den. År 1884 fanns det i Andra kammaren män som satte en ära i att vilja hjälpa kvinnorna fram till ökade rättigheter och större möjligheter att göra nytta i samhället. Hr Borg själv öppnade debatten med ett längre anförande, däri han gav en historisk utredning av kvinnans ställning, hänvisade till Herbert Spencer, Stuart Mill m. fl. och citerade Geijer: »Eller huru rimmar sig det medgivandet, att kvinnan även kan intaga tronen, med den allmänna grundsatsen, att hon i offentliga angelägenheter äger ingen röst? Kvinnor finnas, som uppfyllt de högsta politiska plikter, som kraftigt bidragit att rädda sitt fädernesland. Varje rättskaffens kvinna känner sina förbindelser även mot det allmänna och visar detta även under den mest obemärkta verksamhet. *Huru skulle hon ej även i avseende på den allmänna välfärden äga rättigheter?*» Då Första kammaren redan hunnit avslå motionen, ger hr Borg den en liten gliring och uppmanar Andra kammaren att visa sig såsom innehavare av vårt lands *sanna* adelskap och

fylla dess förpliktelser att *beskydda* kvinnan, som här bara begär sin rätt.

Friherre Stackelberg ville t. o. m. helst gå längre än reservanterna och ge kvinnan fullständig politisk likställighet med mannen även i fråga om valbarhet. »Jag vill», säger han, »att hon inför grundlagen skall vara likställd med mannen lika väl som hon är det inför strafflagen. Därvid fäster jag mig icke vid om hon har någon särskild fördel av likställigheten, men jag anser denna vara välsignelsebringande för vårt land.» I sitt yrkande åtnöjde han sig dock med att instämma med reservanterna.

Men naturligtvis bestod kammaren inte av idel idealister, som ville verka för en reform, endast därför att den var rättvis och nyttig, fastän den icke framtvingits av någon folkopinion eller stark agitation.

Den bekante Dalarepresentanten *hr Liss Ol. Larsson* hade inte inom den ort han tillhörde funnit något behov av reformen och fann den varken nödig eller nyttig, ett uttalande, som inbragte honom det svaret av *hr Borg*, att det hade han inte behöft säga, »ty han ställer sig ju i allmänhet emot alla reformer både på det kyrkliga och andra områden».

Det saknades inte ens motståndare i den gammaldags överlägsna manliga stilen, den på vars renässans somliga nu för tiden hoppas. Den rollen åtog sig *greve Sparre*. Först förklarade han att han inte hade något emot kvinnans likställighet med mannen, men då ville han hennes valbarhet; det skulle vara för oss alla angenämt. Ty jag vill icke bestrida, att det skulle vara intressant, om vi här hade fruntimmerssällskap. Men det vore ju bra obilligt mot Första kammaren att icke unna även den agremetent av hennes närvaro o. s. v. Men den anmärkningen ville han göra, att vi nu äro för trångbodda. Damerna kunde inte så kostymerade, som modet fordrar, komma fram på dessa trånga gångar och nöja sig med det lilla utrymme, som här bestås oss. Gud vet, om förslaget låter sig genomföras, innan vi byggt om riksdagshuset. Vidare anmärkte han, att vår grundlag inte tillåter en person, som är vald till kammaren, att undandra sig valet, men fruntimren kunde ibland ha *laga förfall*.

Greve Sparres kvickheter tyckas dock icke den gången ha gjort åsyftad verkan. Flera talare uttalade sin protest mot att en allvarlig fråga blivit behandlad på ett kammaren ovärdigt sätt, och *hr Borg* svarade honom genom att omtala de tre perioder en fråga har att genomgå: löjets, förargelsens och aktningens.

Det var nog så, att frågan om kvinnans rösträtt den gången åtminstone för folk i allmänhet ännu befann sig i löjets period, och just därför är det dess mer hedrande för Andra kammaren, att de flesta talarna behandlade den så allvarligt,

enkelt och rättvist. Greve Eric Josias Sparre, landshövding i Vänersborg, var trots sin höga ställning just aldrig ansedd såsom någon synnerligen vederhäftig representant, såsom de många anekdoterna om honom från hans riksdagsperiod utvisa. Men hans anförande är väl ändå ett uttryck för hur åtskilligt gott folk den tiden ansågo sig kunna tala om kvinnans politisk rösträtt.

Första kammaren avslog naturligtvis motionen utan votering. Redan då var den det »bleklagda nejets» kammare, när det gällde reformer. Om frisinne och reaktion något växlat i den Andra, så har då den Första varit sig lik i alla tider. Det är först i år som jordskredet börjat nå även den. En röst höjde sig dock även där för hr Borgs motion, och det var *bankdirektör A. O. Wallenbergs*. Han var ju en man, som flerfaldiga gånger trätt inom skranket för kvinnans rättigheter, även när han som här var en ropandes röst i öknen. År 1884 var han således villig att ge kvinnan politisk rösträtt. Man undrar en smula vemodigt, hur långt hans son, den yngre bankdirektören Wallenberg, även han medlem av Första kammaren, har kommit år 1912.

1886—1895.

Herrar Hedins och Vahlins reservationer.

År 1886, då det åter var fråga om en rösträttsutvidgning för män, yttrade *hr S. A. Hedin* i en reservation till konstitutionsutskottets utlåtande:

»Med all benägenhet att medverka till den politiska rösträttens utsträckning bland den del av svenska undersåtar, som motionärens förslag avser, finner jag det likväl vara ett ännu högre rättvisans krav, att rösträtt varder förlänad dem, som nu blott på grund av sitt kön icke kunna förvärva den. Jag håller före, att den av rättvisa och billighet i främsta rummet fordrade rösträttsreformen består i beviljandet av rösträtt åt de kvinnor — ogifta, änkor eller fränskilda — som uppfylla de i grundlagen för män stadgade valrättskvalifikationer, sådana dessa äro eller kunna bliva.»

Men redan året efter inträdde den kritiska period, då tullstriden började på allvar, och då det gamla lantmannapartiet till sist för tullarnas grynvälling sålde sin förstfödsloerätt som frisinnat parti. Under denna tid bli alla försök att vinna gehör för rättvisa mot de utanförstående så gott som fäfänga. Av en riksdag, som besluter att förbjuda margarintillverkning, därför att det förargade bönderna att arbetarna vågade äta det billigare

margarinet hellre än deras smör, kan man väl inte vänta att finna något intresse för en rättfärdighetssak som kvinnans politiska rösträtt. Hr Borg överflyttades för övrigt redan 1884 till Första kammaren, men tröttnade tämligen snart på sällskapet och avsåg sig 1892 mandatet, emedan han inte ansåg sig med det rådande ekonomiska och politiska systemet kunna gagna sitt fädernesland såsom ledamot av Första kammaren. Hr S. A. Hedin fick väl med ytterligt korta mellanrum behålla sin plats i Andra kammaren, men uteslöts ur konstitutionsutskottet, då de maktägande inte tyckte om hans kritik. Motioner om utvidgad rösträtt för män förekommo visserligen allt fortfarande, men med ringa eller ingen framgång, och någon motion om kvinnans rösträtt avhördes inte mer under det århundradet. Dock finner man år 1895 återigen en reservation till ett konstitutionsutskottsutlåtande av *hr Vahlin*, däri han med yrkande om bifall till en motion om utvidgad rösträtt för män, som av konstitutionsutskottet avstyrkts, dessutom uttalar den önskan att uttrycket »*röstberättigad man*» skulle utbytas mot »*röstberättigad person*». Eljes användes tanken på kvinnorösträtten endast för att avvisa personlighetsprincipen såsom grundval för rösträtten. För det ändamålet citerar konstitutionsutskottet 1899 t. o. m. Louis de Geer, som mot en petition om utsträckt valrätt och valbarhet för män år 1879 anfört:

»Den av sökandene begärda tillämpningen av personlighetsprincipen låter icke förena sig med kvinnas utestängande från politiska rättigheter, och så länge man icke tillerkänner sådana åt henne, ställer man sig på en annan grund än personlighetsprincipen, men intill dess en allmän grund, som följdriktigt kan tillämpas, är funnen, torde rättast vara att företrädesvis taga till ledning den praktiska hänsynen till samhällets bästa.» — — —

Således, då det gällde att förhindra männens allmänna rösträtt, erkände man, att personlighetsprincipens tillämpning mot männen konsekvent skulle leda också till kvinnans rösträtt — det är först sedan man drivits till att acceptera en ganska vidsträckt tillämpning av personlighetsprincipen för män, som man ryggat tillbaka för dess förut erkända konsekvenser.

1902.

Herr Lindhagens första motion.

Utanför riksdagen bedrevs likvisst under denna tid ett energiskt arbete för utvidgad rösträtt. Man ställde till folkriksdagar, en masspetition m. m., och i allt detta arbete deltog även kvin-

norna. Därvid fick tanken på att en rösträttsutvidgning också borde gälla dem ökad fart.

Slutligen måste högern vika från sin absolut avvisande ståndpunkt, och regeringen kom allt emellanåt fram åtminstone med ett förslag till en skenreform. År 1902 hade vi sålunda en k. proposition, som gick ut på rösträtt åt kommunalt röstberättigad man, men med tillägg att den som var gift eller uppnått 40 års ålder skulle ha två röster. Departementschefen stödde detta villkor därpå, att högre ålder och egenskap att vara familjefader skulle medföra större erfarenhet, omdömesförmåga och självständighet, samt dessutom att familjefadern kan sägas representera även familjen och särskilt hustrun. Denna motivering, liksom det faktum att det ej för övrigt nämndes ett ord om kvinnans rösträtt, uppkallade *hr Lindhagen*, som i en särskild motion föreslog:

»att riksdagen ville i skrivelse till k. m:t anhänga, det tackes k. m:t efter verkställd utredning för riksdagen framlägga förslag till en särskild rösträttsreform i ändamål att bereda kvinna rösträtt vid val till riksdagens Andra kammare, därest hon i övrigt uti tillämpliga delar uppfyller de för dylik rösträtt stadgade villkor.»

Han börjar motiveringen av sin motion med att anföra en skrivelse från Fredrika Bremer-förbundet, som inlämnats till k. m:t år 1899, däri förbundet begär att k. m:t ville taga i övervägande angelägenheten att bereda kvinna rösträtt vid val till riksdagens Andra kammare, därest hon i övrigt uppfyller de för dylik rösträtt stadgade villkor. Likaså påpekar *hr Lindhagen*, att metoden att låta den gifta mannen få två röster för att han också skall representera *särskilt hustrun*, innebär en utvidgning av mannens målsmanskap och ett märkligt avsteg från en erkänd rättsutveckling. »Och i sina verkningar», yttrade han vidare, »leder förslaget därtill, att möjligheten av politisk rösträtt för gift kvinna ej ens bibehålles såsom en framtids tanke, varigenom saken vidare ställes ogynnsam även för de ogifta kvinnorna, då en bestämd åtskillnad i personligt värde och i personliga rättigheter mellan gifta och ogifta kvinnor ej förnuftigtvis kan upprätthållas.» (Fredrika Bremer-förbundets petition åsyftade nämligen endast de ogifta kvinnorna.)

Vid denna riksdag förekom en mängd motioner i anledning av den k. propositionen av ganska skiftande art. Konstitutionsutskottet avstyrkte dem samtliga och därtill den k. propositionen och kom med ett eget förslag i ärendet. Med avseende på *hr Lindhagens* motion yttrar dock utskottet följande:

»Utskottet vill för sin del gärna medgiva, att den tanke, som ligger till grund för strävandena att bereda kvinnan lik-

ställighet med mannen i politiskt likasom i socialt och ekonomiskt avseende, må vara ur teoretisk synpunkt tilltalande. Men då det väckta förslaget avser att i vår offentliga rätt införa en alldeles ny princip, som ej heller i andra länder, vilkas samfundsförhållanden äro med våra närmast likartade, ännu vunnit tillämpning, har utskottet saknat anledning att tillstyrka någon åtgärd för åstadkommande av en sådan, på många förhållanden inverkan omdaning av vårt politiska valsystem.»

När konstitutionsutskottets utlåtande kom på kamrarnas bord, arrangerade arbetarna, som bekant, ett par dagars storstrejk som påtryckningsmedel, vilket åstadkom stor förfäran och villervalla i kamrarna. Resultatet blev till sist att samtliga förslagen föllo, men riksdagen begärde i en skrivelse till k. m:t en utredning och ett förslag om allmän rösträtt med garantier.

Bland dessa »garantier» föreslog emellertid *hr Wieselgren* »kvinnans rösträtt», och han motiverade detta med att hon vore lika läskunnig, lika sedligt och intellektuellt utrustad, lika vaken, lika intresserad som mannen. Vidare talade han om hennes betydelse för hemmet och hennes större laglydighet. Av 74,788 personer, som år 1899 sakfällts för förbrytelser av olika slag, voro 4,207 kvinnor och 70,581 män. Han påpekade också att samhället behövde kvinnans deltagande och yttrade: »Vi behöva henne, när det gäller att utsträcka rösträtten och att få den använd på ett för samhällets lugna utveckling betryggande sätt. Just därför att kvinnorna veta, att samhällets missförhållanden svårast komma att trycka dem, så skall deras flock i både över- och underklas säkrast vara på sin vakt, när det gäller att förekomma överilningar och avsteg. Och därför att *samhällets solidaritet* verkligen är en den viktigaste grundsats, ett det nödvändigaste mål för vår fortgående utveckling, så tror jag, att det också måste bedömas såsom blott ett halvt steg, om man rycker fram till allmän rösträtt utan att därvid beakta kvinnans rätt till delaktighet däruti.» *Hr Carl Nyström* talade också från samma synpunkt; likaså *hr Sjöcrona*, som yrkade bifall till utskottets förslag, men mot detsamma anmärkte, att det »inte erkänner *valrätt* åt de i kommunens angelägenheter röstberättigade kvinnor, som i övrigt uppfylla de av utskottet uppställda villkor». Att emellertid dessa yttranden till förmån för kvinnornas rösträtt mera uppfattades som en from önskan utan aktuellt intresse hos några få ledamöter, än som ett verkligt yrkande, framgår däraf att de inte ens upptogos till bemötande. Endast *hr Nisser* yttrade i förbigående: »Vad för övrigt kvinnans rösträtt beträffar, nödgas jag dock medgiva, att den sats, som redan i romarnas tid uttalades: 'mulier taceat in ecclesia' ännu har sitt berättigande. Ty det skulle icke vara rättmätigt, om kvin-

nan skulle 'föra ordet' även utanför hemmet.» När kammaren efter en lång diskussion antog hr Billings skrivelseförslag om allmän rösträtt med vissa garantier, så menade därför kammaren därmed säkerligen endast allmän rösträtt för män.

I Andra kammaren kom frågan under en mer allvarlig överläggning. *Statsministern hr von Otter* förklarade här att man ännu ej hade tillräcklig utredning för att beträda den allmänna rösträttens väg och yttrade: »När frågan om allmän rösträtt framträder på fullaste allvar, som den måhända gör inom den allra snaraste framtiden, så måste därvid tydligen komma att uppstå den frågan, huruvida ej åt kvinnan bör beredas rösträtt. För min enskilda del hyser jag den uppfattning, att det vore en orättvisa att tilldela varje man, som uppnått en viss ålder och ej vore diskvalificerad, rösträtt, under det att man ville förneka denna åt kvinnan, som hade samma ålder och icke vore diskvalificerad.» Häremot ställde sig *frih. Barnekow* »något betänksam». Han var nämligen rädd för, »att medan hustrun sutte här på riksdagen eller ginge på politiska möten, finge mannen sitta hemma och vagga barn.» Märkvärdigt nog tycks emellertid *frih. Barnekow* härvid vara mest ängslig för att det uppväxande släktet, som skulle bli uppfostrat av männen, skulle bli lidande härpå, men någon farhåga för att kvinnorna inte skulle kunna sköta politiken yttrar han inte, fast han tycker det är synd att indraga henne i striderna. *Hr Lindhagen* försvarede naturligtvis sin motion. Han var tacksam för statsministerns sympati för frågan, ehuru han inte ville, att kvinnorna skulle tas med såsom någon slags »garanti» för den allmänna rösträtten, utan på grund av rättfärdighetskravet. Vidare avhånade han *frih. Barnekows »vaggteori»* och hänvisade till den livliga rörelse för saken bland kvinnorna själva, som vid denna tid börjat uppstå i Stockholm och Göteborg. Att han icke var nöjd med att utskottet endast fann frågan »teoretiskt tilltalande», säger sig självt, och han påpekade också svagheten i dess mot-skäl. Med *hr Lindhagen* förenade sig *hrr Pantzarhielm, K. G. Karlsson* i Göteborg och *Höjer*. Ännu ett par talare bemötte *frih. Barnekow*, medan åter *hr Göransson* ej funnit någon önskan hos kvinnorna att få politisk rösträtt, åtminstone ej på landsbygden, där de ej ens brukade använda den kommunala. *Hr Nyström* däremot hade ett varmt försvar för frågan med citat ur Dagny angående erfarenheterna från Australien.

Sedan *hr Ivar Månssons* i Träa skrivelseförslag — i huvudsak överensstämmande med *hr Billings* i Första kammaren — antagits, kom även *hr Lindhagens* motion under votering. Den föll med 111 röster mot 64.

1904.

Herrar Sjöcronas och Lindhagens motioner.

Den år 1902 begärda kungl. propositionen om allmän rösträtt med garantier kom till 1904 års riksdag. Som förnämsta garanti föreslogs det proportionella valsättet, och därmed började den heta striden för eller emot proportionella val, som så helt upptog det politiska livet flera år framåt.

Såsom var att förmoda hade k. m:t icke medtagit kvinnans politiska rösträtt, ens som garanti, men i motiveringen ägnas den dock några rader, varvid omtalas att F. K. P. R. i Stockholm den 15 juli 1902 inkommit med en underdånig anhållan »att Eders Kungl. Maj:t vid fattande av beslut rörande den utredning av frågan om utsträckt valrätt till Andra kammaren, som Riksdagen i sin skrivelse den 20 maj 1902 begärt, täcktes förordna, att denna utredning skulle omfatta även frågan om rösträtt för kvinnan.» »Ehuru otvivelaktigt», säger departementschefen, »en viss giltighet måste tillerkännas en stor del av de skäl, som anförts för en dylik utsträckning av den politiska rösträtten, anser jag dock utan att nu ingå på närmare granskning av dessa skäl att, då från deras sida frågan gäller något allmänna krav på en dylik utsträckning ej försports, och då i allt fall den uppgift, som närmast tränger till sin lösning, är tillräckligt svår i och för sig, med denna nu icke bör sammanföras frågan om kvinnans deltagande i det politiska livet.» Vi se således att F. K. P. R. nu börjat låta höra av sig, men att den redan från första stund mötes med svaret, att männens rösträttsfråga borde lösas först.

Hr Lindhagen, som även vid denna riksdag motionerade i frågan, fann det också förklarligt, »om mången ej kan under några förhållanden anse sig beredd att på en gång lösa rösträttsfrågan både för kvinnor och män» och ansåg obestridligt »att den senare angelägenheten ej får på något sätt fördröja en god lösning av den nu föreliggande uppgiften att genomföra allmän rösträtt för män. Men däremot bör saken, åtminstone för den, som tror på befogenheten och nyttan av kvinnans rösträtt, ställa sig så, att avgörandet av männens rösträttsfråga innefattar en särskild förpliktelse till att omedelbart skrida till en utredning och ett övervägande av frågan om politisk rösträtt för kvinnor.» Han hemställde därför:

att riksdagen, i sammanhang med avgörandet av den nu föreliggande frågan om införande av allmän rösträtt för män, måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda frågan om beredandet av rösträtt jäm-

väl för kvinnor vid val till Riksdagens Andra kammare samt därefter för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

I detta yrkande instämde trettio Andra kammarledamöter. Det är intressant att hr Lindhagen i övrigt i sin motivering visserligen börjar med de ideella synpunkterna, rättfärdighetskravet och behovet för samhället och kvinnan själv av hennes rösträtt, men också inlåter sig på frågan, om hon bör medtagas som »garanti» vid rösträttsutvidgningen, och han anser, att vill man nu nödvändigt ha någon garanti mot den allmänna rösträtten, så vore det värdigare att söka den i kvinnornas rösträtt, »ty då har man i alla fall givit full rättvisa» och »Framstegspartierna behöva ej heller från sin synpunkt se någon fara i kvinnans politiska rösträtt. Ty skipandet av rättvisa leder i längden alltid till goda resultat för samhället.»

Det är således alldeles tydligt att man den tiden var mest benägen att tro, att kvinnans rösträtt skulle komma huvudsakligen högern till godo, och möjligen kan detta ha bidragit till de sympatier frågan den tiden hade på somliga håll i Första kammaren.

Samma år hade vi nämligen också en motion i Första kammaren av hr *Sjöcrona*, som gick ut på valrätt, men ej valbarhet för kvinnor. Hr *Sjöcrona* vände sig mot den kungl. propositionen i sin helhet och ville gå tillbaka till konstitutionsutskottets ståndpunkt år 1902, d. v. s. bibehålla ett censusstreck ungefär vid det kommunala, men ändå införa vissa extra garantier. Han ansåg, att då det endast gällde valrätt — ej valbarhet — åt kommunalt röstberättigad kvinna, borde någon särskild utredning icke vara erforderlig.

Konstitutionsutskottet gick denna gång så långt i tillmötesgående, att det kostade på sig en historisk utredning över de gånger frågan om kvinnans rösträtt varit uppe. Men därefter heter det:

»Utskottet underskattar för sin del ingalunda den sålunda väckta frågans betydelse. Det låter sig enligt utskottets uppfattning icke förneka, att spörsmålet om beredande av rösträtt åt kvinna är av den art, att det förtjänar att allvarligt uppmärksammas, och utskottet är med hr Lindhagen ense därom, att en utredning av de förhållanden, som kunna anses äga inflytande på frågans bedömande, bör föregå avgörandet av densamma. Utskottet anser emellertid icke lämpligt att med den nu ifrågasatta rösträttsreformen sammanbinda förslag, vilka äro av den omtvistade och svårlösta beskaffenhet, som frågan om kvinnans politiska rösträtt, då lösningen av föreliggande valrättsreform genom en dylik kombination otvivelaktigt skulle försvåras.»

Hr Broström reserverade sig emellertid i denna punkt på följande sätt:

Spörsmålet om kvinnans rätt att deltaga i val till riksdagens Andra kammare tränger sig allt mer och mer fram. Att detta krav är berättigat, framgår av många tidens tecken. Där- om vittna, bland annat, det uttalande konstitutionsutskottet gjort i sin motivering till denna punkt.

Att frågan om kvinnans politiska rösträtt icke kan eller bör lösas — som motionären föreslår — i »*sammanhang* med avgörandet av den föreliggande frågan om införandet av allmän rösträtt för män», synes vara klart. Givet är, att en så genom- gripande fråga som denna behöver föregås av en utredning, som endast kan verkställas av regeringen, varför hemställes,

att riksdagen, i anledning av herr Lindhagens motion nr 262, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda frågan om beredandet av rösträtt jämväl för kvinnor vid val till riksdagens Andra kammare samt därefter för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Vid debatten i riksdagen var intresset så helt upptaget av frågan om männens rösträtt med vad därtill hörde, såsom proportionella val, förhållandet mellan land och stad m. m., att snart sagt ingen tänkte på kvinnorna. *Herr Sjöcrona* försvarade i Första kammaren sin motion huvudsakligen såsom ett fasthål- lande av principen om skatten som rösträttsgrund och av den gamla valmetoden gent emot den allmänna rösträtten och de pro- portionella valen, och yttrade med avseende på kvinnorna endast: »Att jag därvid också velat tillerkänna kommunalt röstberättigad kvinna rösträtt, kan jag icke finna vara annat än fullt rättvist, och jag skall icke inlåta mig på att försvara detta, då här icke kunnat framställas ett enda hållbart skäl mot detta mitt förslag.» Ingen svarade på den saken. Kammaren hade annat att tänka på. Endast *hr Wieselgren* yttrade: »Kvinnosaksfrågan, frågan om kvinnans rösträtt blir nog också ett agitationsämne, och antag- ligen komma ännu fler att uppstå.» Det är därför troligt, att det var det konservativa i *hr Sjöcronas* motion långt mer än det lilla steget till rättvisa mot kvinnorna, som gjorde att den dock slutligen vid voteringen samlade så många röster som 49 mot 90 för avslag.

När *hr Lindhagen* i Andra kammaren, sedan diskussionen i rösträttsfrågan pågått ett långt stycke in på andra dagen, änt- ligen påkallade kammarens uppmärksamhet för sin motion om kvinnans rösträtt, sade han sig veta, att detta ämne låg helt och hållet utom området för kammarens intresse i dag. Icke dess mindre upptog han frågan till ganska grundlig behandling. Han påpekade, att utskottets förklaring att frågan förtjänar att

allvarligt uppmärksammas dock vore ett framsteg, omtalade att han fått inte mindre än 26 adresser från kvinnliga rösträttsföreningar i olika delar av landet samt citerade en resolution, som F. K. P. R. i Stockholm tillställt honom och som hade följande lydelse: »Då regeringen såsom motiv för sitt vid innevarande riksdag framlagda rösträttsförslag framhållit såsom rättvist, att alla de, som var på sin plats utgöra nyttiga beståndsdelar av samhället, utföra sin del av des arbete och bära sin del av de bördor, samhället måste pålägga, jämväl äga rätt att bliva delaktiga av den främsta rättighet, samhället skänker, den att äga inflytande på landets lagstiftning», och vidare att »de nu från politisk rösträtt utestängda givetvis, liksom alla andra, hava sina särskilda intressen i samhället», vilka omöjligen kunna av andra effektivt bevakas, och då denna motivering med gillande åberopats i andra för riksdagen framlagda förslag till rösträttsreform, vill mötet påpeka, att dessa principuttalanden äga fullkomligt lika stor tillämplighet på svenska kvinnor som på svenska män, och att följaktligen varje rösträttsreform, som gör anspråk på att realisera de ifrågavarande principerna utan att taga hänsyn till kvinnornas rösträttskrav, måste anses hava lämnat halvdelen av sin uppgift olöst.» Hr Lindhagen förklarade därefter, att han icke kunde finna, att det var möjligt att göra någon invändning mot innehållet uti detta resolutionsuttalande. Efter att ha talat om erfarenheterna från Wyoming, där kvinnorösträtten först infördes, slutade han med att yrka bifall till hr Broströms reservation och förklarade, att han sedermera skulle begära votering för att man må kunna räkna rösterna, »ty så vilja kvinnorna hava det». Men kammaren fortsatte efter som före hr Lindhagens yttrande att tala om de proportionella valen, och endast ett eller annat ord i förbigående gällde kvinnorna. Så förklarade sig *hr Persson* i Malmö instämma i motionens syfte, medan *hr Gustafsson* i Mjölby använde frågan om kvinnans rösträtt för att illustrera det oriktiga i påståendet, att endast den får sitt människovärde erkänt, som äger att som fullmyndig medborgare nedlägga sin röstsedel vid val till riksdagens Andra kammare. Denne föregångare till de moderna riddarne av statsnyttan förklarade nämligen, att rösträtten inte var en individuell rätt utan en praktisk, politisk fråga, som borde fastställas ur statens och samhällets synpunkt, varefter han naturligtvis kom till den slutsatsen, att det inte för närvarande fanns något skäl att giva kvinnan rösträtt.

Sedan övriga motioner i rösträttsfrågan slutbehandlats, yrkade hr Lindhagen bifall till hr Broströms reservation, vari åtskilliga kammarledamöter instämde. Vid voteringen avslogs den dock med 115 röster mot 93.

Som kamrarna stannat vid olika beslut i rösträttsfrågan i övrigt, i det att Första kammaren ville ha proportionella val, vilket Andra kammaren motsatte sig, blev även männens rösträttsfråga denna gång olöst.

En liten framgång hade kvinnorna dock vid denna riksdag. Med anledning av en motion av hr Staaff beslöt nämligen riksdagen en skrivelse till K. M:t angående rätt för gift kvinna, som har egendom under egen förvaltning, att beskattas medels särskild debetsedel för sig. Motionen var föranledd av F. K. P. R. i Stockholm, som föranstaltat om en utredning i frågan och funnit att myndigheterna hade olika åsikter om hur härvid borde förfaras, varför det var nödvändigt att den gifta kvinnans rätt till egen debetsedel och därmed till kommunal rösträtt blev tydligt fastställd.

1905.

Herrar Sjöcrona och Lindhagen förnya sina motioner.

Rösträttsfrågans behandling i riksdagen blev år 1905 i mångt och mycket ett upprepande av vad som hände år 1904. K. M:ts proposition till lösning av männens rösträttsfråga överensstämde i huvudsak med 1904 års, och grundade sig liksom den på de proportionella valen. De frisinnade förenade sig om en motion med majoritetsval, och en mängd motioner med ändringar och modifikationer av olika slag förekommo. Men kamrarna kunde lika litet då som året förut enas om något beslut.

Hr *Sjöcrona* kom i Första kammaren åter med en motion, som gick ut på ett 500-kronors skattestreck och som medgav kvinnor rösträtt till Andra kammaren. Hr *Lindhagen* förnyade också sin motion till förmån för kvinnans rösträtt och hemställde:

»att riksdagen ville i skrivelse till K. M:t anhålla, det K. M:t täcktes låta särskilt utreda frågan om beredandet av rösträtt jämväl åt kvinnor vid val till riksdagens Andra kammare samt därefter för riksdagen framlägga förslag i ämnet.»

Denna gång var motionen undertecknad av ytterligare 57 medlemmar. I motiveringen polemiserade hr Lindhagen mot konstitutionsutskottet av år 1904, som väl ansett att spörsmålet om kvinnans rösträtt borde beaktas, men ändå ej ville vara med om frågans upptagande i sammanhang med männens rösträttsfråga för att denna inte därigenom skulle försvåras, i det att han påpekade, att det även då blott begärdes en *utredning* av den

kvinnliga rösträttsfrågan och ett förslag en gång framdeles, vilket väl ej kunde försvåra männens rösträttsfråga, även om frågan upptoges i sammanhang med denna. Men utskottsmajoriteten var inte medgörligare nu heller. Den hyste allvarliga betänkligheter mot medgivande åt kvinnor av politisk valrätt, men kunde dock icke bestrida att frågan förtjänade att noggrant prövas. »Utskottet vill härmed endast», hette det, »gentemot motionärernas uppfattning om kvinnans rätt i förevarande avseende såsom sin mening framhålla, att samhällets bästa allena bör vara den bestämmande normen vid bedömandet av frågan om, vilka samhällsmedlemmar böra tillerkännas politisk rösträtt.» Vidare tyckte utskottet inte att kravet på politisk rösträtt för kvinnor vunnit någon allmänare anslutning bland kvinnorna själva och utskottet ville fortfarande inte försvåra männens rösträttsfråga utan tvärtom först se verkningarna av männens utsträckta rösträtt.

Likaledes påpekades, att andra länder, som förete med våra närmast likartade samfundsförhållanden, ännu icke funnit anledning att tillerkänna kvinnor befogenhet att deltaga i det politiska livets förutsättningar. Utskottet hemställde därför »att förevarande motion icke må föranleda till någon riksdagens åtgärd».

Men utskottet var långt ifrån enhälligt. Fyra ledamöter från Första kammaren, *hrr Säve, Lars Berg, Carl Nyström* och *Rydberg* förenade sig om en reservation av följande lydelse:

Då de skäl, som av statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt i enskilda motioner anförts för rösträttens utsträckning för män vid val till riksdagens Andra kammare, synes oss med styrka tala även för medgivande av rösträtt åt kvinnor, hava vi ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till K. M:t anhålla, det K. M:t täcktes låta särskilt utreda frågan, om och i vilken utsträckning rösträtt kan böra beredas jämväl åt kvinnor vid val till riksdagens Andra kammare samt därefter för riksdagen framlägga det förslag i ämnet, vartill utredningen kan giva anledning.

Fyra ledamöter av Andra kammaren, *hrr af Callerholm, Elowsson, Bergström* och *Staaff* reserverade sig likaså och kommo med en något mer invecklad motivering till en liknande hemställan. *Hr Blomberg* reserverade sig blankt och *hr Jonsson* mot utskottets motivering.

Hr Sjöcrona berörde frågan under den stora rösträttsdebatten i Första kammaren, sedan *hr Hasselroth* velat uppta *hr Sjöcronas* motion med uteslutande av orden »och kvinnor» bland valrättsvillkoren, detta ehuru han ställde sig sympatisk till förslaget att medtaga kvinnorna, fast det nu icke vore lämpligt *Hr*

Sjöcrona svarade härtill, att hr Hasselroth lika litet som utskottet anfört något skäl mot kvinnorösträtten, varför han härvid ingenting hade att bemöta och förordade fortfarande sin motion oförändrad, ehuru han tydligen inte trodde på dess framgång. Den föll också utan votering.

Hr Lindhagens motion om utredning behandlades däremot särskilt, en tid efteråt, så att detta år åtminstone en verklig diskussion i frågan förekom. I Första kammaren fördes den dock mest av motionens vänner. *Hrr Säve, Gustaf Axel Berg, Carl Nyström* och *Wieselgren* talade alla för Första kammarledamöternas reservation. Hr Säve bemötte utskottet och berättade, huru han, när han gått hem från det plenum, där motionen slutbehandlats i utskottet, sett en gatuscen, som han fäste sig vid: »Det var en medelålders arbetare, han var illa klädd, blodig i ansiktet och halvrusig. En kvinna, sannolikt hans hustru, höll fast i hans arm, men han slet sig lös, stapplade över till andra sidan gatan och in på ett utskänkningsställe. Kvinnan åter, med de avmagrade ansiktsdragen präglade av ett svårt lidande, gick sin väg — antagligen till ett fattigt hem och hungerande barn. Då stod rösträttsfrågan för mina ögon och jag tänkte: Är detta den rättvisa, som man talar så mycket om? Man vill utsträcka rösträtten till arbetaren av aktning för hans människovärde, men man vill icke ge den åt kvinnan. Då allt kommer omkring, är hon dock den bättre av de två, och av dem båda har hon det bästa omdömet.» Han framhöll också att med demokratiens framsteg kan demagogien följa. »Det gäller då att samla alla konserverande krafter för att bevara grundvalarna för det moderna samhället. — — — Men det skulle vara en god sak, om de konserverande krafterna, då den tiden kommer, i kvinnan skaffat sig en politisk medarbetare och bundsförvant. Kvinnan är till sin natur konservativ; hon är sparsammare än mannen och har mera ordningssinne. Men nu är det dock sparsamhet och ordningssinne, som skapa och bevara egendomen. Kvinnan är mera fäst vid hemmet än mannen. Men hemmet är dock en förutsättning för familjen.» *Hr Sjöholm* yrkade bifall till utskottets hemställan på de skäl utskottet anfört och påstod dessutom, att kvinnorna ytterst sällan använde sin kommunala rösträtt. Detta påstående bestreds av ett par av talarna och en av dem framhöll kvinnornas livliga deltagande i stadsfullmäktigevalen, exempelvis kort förut i Stockholm. *Hr Wieselgren* påpekade, att då kammaren nyligen bifallit en motion av hr Trygger om en grundlagsändring, som avsåg att möjliggöra för kvinnorna tillträdet till lärda ämbetsplatser, så var det föga konsekvent av kammaren att icke också anse dem värdiga politisk rösträtt.

Motståndarna ansågo tydligen inte att någon större fara för

att motionen skulle gå igenom var för handen, ty de mobiliserade inte några mera framstående krafter till försvar för sin nonpossumus-ståndpunkt. Utom hr Sjöholm uppträdde på denna sida endast *hr Fahlbeck*, som talade om hemmets betydelse och vidare förklarade sin ståndpunkt ifråga om rösträttsutvidgningar: »När den klass av medborgare, som icke har rösträtt men önskar att få sådan, med den intensitet begärt densamma, att fara uppstår för samhället, därest den icke gives dem. Då, men först då, är tiden inne att meddela rösträtt.» Som han tydligen ännu inte ansåg kvinnorna farliga, var tiden ännu inte mogen. Slutligen påpekade han faran av att valrätten säkert skulle medföra valbarhet och sade: »Ja, mina herrar, kanske det vore angenämt, att halva antalet platser här intoges av damer, men äro vi verkligen färdiga att taga emot dem? Jag betvivlar det.»

Kammaren avtog motionen med 89 röster mot 30.

I Andra kammaren talade *hr Lindhagen* till förmån för sin motion och vände sig emot utskottets avslagsyrkande. Emot utskottets tal om att samhällets bästa och inte kvinnans rätt skulle vara det bestämmande, yttrade han: »Men jag ber att gent emot vad utskottet sålunda sagt få erinra utskottet om, att frågan om kvinnans rätt till politisk rösträtt härflyter ur det gagn, som hon själv och samhället ha av denna rösträtt. Själva rättsfrågan och gagnfrågan äro således icke två fristående frågor, utan de sammanhånga helt och hållet. De särskilda skäl, som i motionen blivit uppräknade såsom talande för kvinnans politiska rösträtt, sammanfattas också i det slutpåstående att kvinnan bör ha politisk rösträtt, 'därför att det är till gagn för kvinnan och till gagn för samhället'. Jag kan således icke förstå, varför utskottet gjort denna lilla föga genomtänkta utvikning från ämnet.» Vidare kritiserade han en del av Andra kammarreservanternas motivering och ville av denna endast medtaga ett uttalande: »att kvinnans rösträttsfråga icke får ställa sig hinderande i vägen för lösningen av mannens rösträttsfråga». *Hr Staaß* gick in på att avstå från den övriga motiveringen och instämma i hr Lindhagens yrkande. Emellertid tycks fruktan för att skrivelsen i alla fall skulle komplicera männens rösträttsfråga ha behärskat majoriteten i Andra kammaren, då ju lösningen av männens rösträttsfråga för denna gång gått om intet, ty flera talare avstyrkte skrivelsen på denna grund. *Hr Nydal* hade dessutom ett längre anförande till förmån för den sanna kvinnligheten; han var inte »vidare förtjust i de feminina neutrer, som sakna kvinnans bästa egenskaper, utan att hava lyckats tillägna sig mannens, och av denna typ torde man med tiden få se allt för många exemplar, om kvinnorna dragas in i politiken.» Detta yttrande tyckte *frih. Bonde* vara liksom toner från en förgången

tid. Han påpekade också att kvinnorna redan hade kommunal rösträtt, som de icke missbrukat, och att det då ej fanns något skäl att neka dem den politiska, och han ansåg icke att det var lämpligt att vänta med en reform till det ögonblick, då den framtvingas av dem, som anse sig därtill berättigade. Han liksom alla talare på denna sida anslöt sig till hr Lindhagens yrkande. Vid voteringen segrade emellertid utskottets avstyrkande hemställan med 109 röster mot 88.

1906.

Riksdagens skrivelse.

Knappt hade riksdagen hunnit åtskiljas år 1905, förrän den stora överraskningen kom. Norge uppsade unionen. Så följde urtima riksdagen, koalitionsministären, underhandlingarna i Karlstad och den slutliga avvecklingen av unionen. Samtidigt med förhandlingarna i Karlstad pågingo valen till Andra kammaren. Det var frågan om de proportionella valen, som denna gång utgjorde det särskiljande mellan partierna och valen gävo utslag till förmån för vänsterns ståndpunkt, d. v. s. för majoritetsval. Sedan koalitionsministären avgått, bildades därför en frisinad ministär med herr Karl Staaff som statsminister.

Kvinnorna började bli förhoppningsfulla. Kvinnorösträtten var i själva verket en enkel konsekvens av de frisinnades allmänna ståndpunkt. Alla de argument de anfört till förmån för männens allmänna rösträtt passade lika bra in på kvinnornas. Unionskrisen hade också satt sinnena i en viss dallring. Man kände instinktivt att det gällde att samla svenskarna till ett enigt folk och att låta alla goda krafter inom nationen komma till sin rätt. Kanske hoppades många också, att den omedgörlighet, som varit Första kammarens särmärke, skulle ha fått en knuff, så att det kunde gå upp även för Första kammaren, att det inte alltid är en så säker position, som det kan tyckas, att säga: »Vi hålla på status quo, *vi* äro belåtna därmed, och utan *vår* medverkan kan ingen ändring ske.» Den kan tvärtom framkalla krafter och händelser, som varken beräknats eller åsyftats.

Men det blev ingen kvinnorösträtt och föga av nationell samling. Visserligen voro kvinnorna nog så energiska. De anordnade möten med resolutioner, däri det begärdes att kvinnans rösträtt skulle medtagas i regeringens rösträttsproposition, och de respektive rösträttsföreningarna samt en del andra kvinnoföreningar insände petitioner i samma syfte till regeringen.

Slutligen uppvaktades excellensen Staaft av en deputation från flera kvinnosammanslutningar med samma begäran, men svaret blev bestämt avböjande på den grund, att om rösträttsreformen skulle utvidgas till att även omfatta kvinnorna, skulle följden bli, att hela reformen komme att betydligt försvåras och fördröjas.

De frisinnade hade kämpat så tröstlöst länge för att få fram en rösträttsutvidgning åt männen; de hade funnit så många stenar på sin väg, så många försök från Första kammaren att med »garantier» av ena eller andra slaget ta tillbaka med ena handen vad man gav med den andra, att de inte ville nu, när en liten ljusning kommit, och de sågo en möjlighet att lyckas, vedervåga denna genom att försvåra frågan med upptagande av kvinnorösträtten. I den kungl. proposition om allmän rösträtt för män (och majoritetsval), som sedan avläts till riksdagen, motiveras kvinnornas uteslutande på samma sätt. Efter en redogörelse för de petitioner i frågan, som till regeringen inkommit, heter det:

»Väl torde den kvinnliga rösträtten i sinom tid komma att uppföras på dagordningen även hos oss. Men det är min bestämda övertygelse, att det skulle vara i hög grad oklokt att nu upptaga detta spörsmål och förbinda det med frågan om utsträckning av rösträtt för män. Den sistnämnda frågan har visat sig så svårlöst, att en inblandning i densamma av den i sig själv svåra och i varje fall till omedelbar lösning ej mogna frågan om rösträtt åt kvinnor förvisso skulle undanskjuta hela reformens lösning på obestämbar tid.»

Men kvinnorna ville inte godvilligt finna sig i att uteslutas; de fortsatte med sin agitation, men sände nu sina petitioner direkt till riksdagsmännen i stället.

Inte mindre än fyra olika motioner om kvinnans rösträtt väcktes också vid 1906 års riksdag. *Hr Sjöcrona* förnyade i Första kammaren sin motion om politisk rösträtt för kommunalt röstberättigad man och kvinna. *Hr Lithander*, ävenledes i Första kammaren, föreslog en skrivelse med anhållan, »att K. M:t ville låta utarbета ett rösträttsförslag, upptagande politisk rösträtt även för gifta och ogifta kvinnor, att föreläggas riksdagen så tidigt, att dess beslut kan fattas före valperiodens slut». I hans motion ingick dock även ett förslag om ändring av den gemensamma voteringen i skattefrågor.

Hr Lindhagen ville ha bort alla s. k. streck och motionerade i Andra kammaren, jämte sju andra dess ledamöter, om att valrättsvillkoren skulle få följande lydelse:

»Valrätt tillkommer envar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, som före det kalenderår, varunder val

äger rum, uppnått tjuguettt års ålder; dock ej den, som står under förmynderskap eller fattigvårdsstyrelses målsmansrätt.»

Hr Hörnstén jämte fem medmotionärer ville att villkoren för rösträtt skulle bli desamma som i den kungl. propositionen utom däri, att § 15 riksdagsordningen skulle erhålla följande lydelse:

»Valrätt tillkommer envar välfräjdad svensk *medborgare, såväl man som kvinna*, som före det kalenderår, varunder val äger rum, uppnått tjugufyra års ålder, dock ej» etc.

Eventuellt ville de föreslå detsamma, men med sådana tillägg, att en gift kvinna, vars man stupade på konkurs, fattigvårds- eller skattestrecken, och som ej hade boskillnad, också skulle mista sin rösträtt.

Motiveringen till hr Lithanders motion är ganska belysande för den dåtida uppfattningen. Först påpekade han, att den allmänna rösträttens princip, som man nu ville acceptera, med nödvändighet ledde till kvinnans rösträtt; eljes vore uttrycket allmän rösträtt en »grov osanning» och han ansåg därför de petitioner, som kvinnorna tillställt regeringen och riksdagen, fullt befogade, och anförde uttalanden ur dem. Men alldeles särskilt betonade han, att det kvinnliga inflytandet troligen skulle verka modererande på våldsamheten i den socialistiska politiken, och yttrade vidare därom: »Till detta — att kvinnan bliver ett skydd för familjen och det husliga livet gent emot partityranniskt våld — kan jag med skäl foga den erinringen, att kvinnan i mån av förmåga utgör ett naturligt stöd för nykterhetssträvanden och över huvud för ett religiöst och sedligt liv, en roll, som i vår tid är blott alltför nödvändig.» Slutligen förebrädde han regeringen dess avvisande hållning i denna punkt och förklarade, att någon lång utredning av frågan inte behövde förekomma, varför den gott kunde hinnas med under dåvarande riksdagsperiod, »då det torde falla av sig själv, att en eventuell rösträtt för kvinnor får samma utsträckning och samma former som den för män föreslagna».

Hr Lithander betraktade således kvinnorösträtten i viss mån som en konservativ garanti, åtminstone så till vida som han ansåg, att kvinnan i egenskap av närmaste representant för hemmet skulle vara emot ytterligheter, en åskådning, som ofta förekommit hos den kvinnliga rösträttens vänner i denna kammar. Hr Lindhagen omtalade likaledes i sin motivering, att en del vänstermän vore rädda för den kvinnliga rösträtten, därför att de alltför mycket oroade sig för att kvinnorösträtten skulle bli en s. k. konservativ garanti, medan högermännen ofta fruktade motsatsen. Han ansåg också, att någon vidlyftig utredning icke behövdes. Verkningarna av rösträtten

vore det tämligen lönlöst att söka utgrunda. »Den allmänna rösträttens princip är att samla alla medborgare till ett arbete för deras eget och det allmännas bästa. Då kvinnorna även äro medborgare och hava intressen att bevaka, måste de vara med.»

I konstitutionsutskottet märktes det ock detta år, att någon-ting inträffat, så att även utskottet fått kännning av tanken på nationell samling. Visserligen ville utskottet lika litet som regeringen sammanblanda denna fråga med männens rösträtsreform, men utskottet beslöt dock hemställa om en skrivelse till K. M:t i frågan med en utmärkt motivering.

Denna av utskottet tillstyrkta skrivelse om utredning av kvinnorösträtten gick naturligtvis icke igenom utan motstånd i Första kammaren. Visserligen omnämndes den endast av en eller annan talare under den allmänna rösträtsdebatten, men sedan denna väl var över och kammaren hade avslagit K. M:ts proposition och i stället antagit ett förslag med proportionella val, övergick man till att debattera skrivelseförslaget om kvinnans politiska rösträtt, varvid flera talare yttrade sig. *Hr af Ekenstam* påpekade, att de skäl som anförts för kvinnans rösträtt lika väl tala för hennes valbarhet, varefter han slutade med att säga: »Men är det verkligen så, att med denna kvinnans rösträtt innerst åsyftas att jämväl göra kvinnan valbar, då frågar jag: äro vi mogna för något sådant? Äro vi det, då skola vi rösta bifall till denna punkt, eljest skola vi rösta nej. Jag kan icke förstå, att vi i detta fall kunna taga saken på annat sätt, ty rädas vi konsekvenserna, böra vi ej inlåta oss på förutsättningarna — och är målet icke önskvärt, då må det i sanning kallas dåraktigt att befordra de medel, som leda dit och ändock tro sig kunna undgå målet. — Och, som jag icke vill målet, ber jag att få yrka bifall till den reservation, jag gjort.» Men *hrr Sjöcrona, Säve, Carl Nyström, Lithander* och *Blomberg* talade alla till förmån för utskottets hemställan. Den förnämste representanten för den »sanna manligheten» var denna gång *hr J. F. Nyström*: »Det är oriktigt», sade han, »då det sagts, att den allmänna rösträttens princip fordrar rösträtt för kvinnorna. Den allmänna rösträtten är icke annat än rösträtt för männen. Det är icke därför, att de äro medborgare, som männen skola ha utsträckt rösträtt, utan det är därför att de äro män, och frågan om kvinnans rösträtt hänger icke alls ihop därmed. Männen ha nämligen sina gamla företräden framför kvinnorna, vilka böra komma till synes i deras politiska ställning i samhället. Det är en osanning, mot vilken historien protesterar från första bladet till det sista, att könen äro lika och därför skola ha lika rättigheter. Allt stort i världen har utförts av

män, och får jag begagna en paradox, så vill jag säga, att ingen stor man varit kvinna.» Men allra mest oroades hr Nyström ändå av att kvinnorna voro så många, mycket mer än hälften av människosläktet. »Vad blir följden därav? Jo, att om vi giva rösträtt även åt kvinnorna, så bliva vi gamla väljare så fullkomligt dränkta av alla dessa nya element, att vi icke ens skola kunna räcka upp ett finger över vattnet.» Hr von Möller tyckte inte, att det var tillständigt, att på detta sätt fara ut mot hälften av Sveriges inbyggare. »Jag vågar påstå, mina herrar», sade han, »att vi alla mer eller mindre taga intryck av de personer, med vilka vi umgås och därpå bygga vår erfarenhet. Och jag vädjar till eder, mina herrar, till var och en, som haft en mor, en syster, en maka eller en dotter, på vilken han sätter värde, om han icke skulle känna sig upprörd över att höra hela det kvinnliga släktet förhånas på ett sådant sätt.» Men vid denna vädjan blev hr Nyström mäkta vred och for ut mot hr von Möller i följande ordalag: »Att höra och inte förstå är det icke mycket bevänt med. Detta tyckes emellertid vara hr von Möllers specialitet. Det ligger icke någon förolämpning mot kvinnan i vad jag yttrade. Jag konstaterade endast historiska fakta, som icke ändras av hr von Möllers lamentationer. Jag hämtade mina argument icke från det privata livets erfarenheter, utan från historiens stora bok.»

Men den förtörnade historielektorn fick icke kammaren med sig den gången. Till trots av hans utgjutelser och av hr af Ekenstams oemotsagda påpekande av kohsekvenserna, antog kammaren utskottets hemställan med 69 röster mot 60.

I Andra kammaren var man däremot så utmattad efter två hela dagars debatt för och emot regeringens rösträttsförslag, att när detta väl var antaget, blev det ingen debatt alls om skrivelseförslaget angående kvinnans rösträtt. Under den allmänna rösträttsdebatten hade dock ett par talare berört frågan. Hr *Branting* hade förklarat, att när faran för att kvinnornas rösträtt skulle skada männen nu var avvärd, så skulle nog socialdemokraterna ge sina röster för de förslag angående kvinnans rösträtt, varpå i sinom tid proposition kommer att begäras. Hr *Hazén* talade om, att det var en »detalj» i utskottets förslag, som intresserade honom, och det var den, att det gives någon utsikt för att det måtte bliva rösträtt även åt kvinnan. Ty han trodde, »att kvinnan i allmänhet fattar livets allvar på ett så allvarligt sätt, att hon bör vara med och få ökat inflytande på de allvarliga framtidsfrågor, som göra sig gällande inom vårt folk.» Endast hr *Warburg* hade ett mer ingående anförande i frågan, varvid han bemötte talet om att kvinnan icke skulle vara mogen samt i övrigt stödde sig på personlighets-

principen. Vid voteringen bifölls utskottets hemställan med 127 röster mot 100. Skrivelsen var alltså beslutad. Den var i själva verket denna riksdags enda positiva resultat i hela rösträttsfrågan, ty vad de andra delarna därav beträffar stannade kamrarna i olika beslut. Men i benägenheten att vilja tänka sig att i en snar framtid släppa fram kvinnorna till det politiska livet låg ju ändå ett uttryck för den mångomtalade nationella samlingen.

Riksdagens skrivelse var av följande lydelse:

Till Konungen.

Inom Riksdagen hava i särskilda motioner framställningar gjorts angående rösträtt för kvinnor vid val till Andra kammaren.

Uppenbart är, att det för samhället är av största vikt, att alla de medborgare, vilka kunna förutsättas äga den mogna och självständighet samt därmed följande intresse för allmänna ärenden, som göra dem skickade att inverka på statens angelägenheter, jämväl bliva satta i tillfälle härtill genom erhållande av politisk rösträtt. En sund och ostörd samhällsutveckling betryggas säkrast genom att samtliga de krafter inom staten, vilka därför äga nödiga betingelser, kallas att i sin mån medverka och göra sin insats i det offentliga livet. Att dylika förutsättningar kunna förefinnas hos många av vårt lands kvinnor, torde icke med fog kunna bestridas. Då man numera verkligen vill hos oss ansluta sig till den allmänna rösträttens princip, synes det Riksdagen, som om tiden skulle vara inne att taga under allvarligt överbäggande, huruvida och i vilken omfattning politisk rösträtt kan beredas jämväl kvinna, gift likaväl som ogift. Att från direkt politiskt inflytande utestänga henne kan näppeligen sägas vara väl förenligt med införande av en så vidsträckt valrätt för män, som nu ifrågasättes. Hon har nämligen lika stora intressen att tillvarataga i samhället som mannen och bör väl därför även sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligen beaktade. Härtill kommer, att kvinnan på grund av de henne särskilt utmärkande egenskaper är ägnad att utöva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran. Då emellertid beslut om en så vittgående reform, som beredande av politisk rösträtt för kvinnor skulle innebära, icke bör fattas utan en föregående allsidig utredning rörande alla de spörsmål, som härmed stå i sammanhang, och då denna fråga dessutom är av den omfattning och betydelse, att densamma bör finna sin lösning obero-

ende av den nu förestående rösträttsreformen, har Riksdagen ansett sig endast böra hemställa om avlåtande av en skrivelse i ämnet till K. M:t.

På grund av vad sålunda anförts, får Riksdagen anhålla, det Eders K. M:t behagade föranstalta om en allsidig utredning av frågan, om och i vilken utsträckning rösträtt vid val till Riksdagens Andra kammare bör beredas jämväl åt kvinnor, samt därefter för Riksdagen framlägga resultatet av denna utredning jämte det förslag, vartill densamma kan giva anledning.

Stockholm den 17 maj 1906.

Med undersätlig vördnad.

1907.

Regeringsuttalande. Sex motioner. Kommunal valbarhet.

Den frisinnade regeringen avgick efter riksdagen 1906, och efterträddes av den Lindmanska, som tog till sin uppgift att driva igenom ett rösträttsförslag, grundat på proportionella val till båda kamrarna. Kvinnorna gjorde fortfarande energiska försök att få sin rösträttsfråga löst på samma gång. Redan vid årsmötet 1906 hade L. K. P. R. beslutat anordna en masspetition om kvinnans rösträtt. Denna, som var undertecknad av 142,128 svenska kvinnor, frambars till Riksdagen den 6 febr. 1907.

Den nya regeringen ville emellertid lika litet som den avgångna uppta frågan om kvinnans rösträtt samtidigt med männens. I rösträttspropositionen hänvisade den också till hr Staafts motivering i denna punkt samt till att utredningen ej var färdig. Dock läses där följande:

»För mig är det tydligt, att den nu pågående rörelsen för att kvinnan, den gifta såväl som ogifta, må kunna själv bevaka sina egna intressen och äga att lika med mannen deltaga i det offentliga livet är en yttring av själva tidsandan och en omedelbar följd av den större självständighet, kvinnan allt mera i sin verksamhet kommit att intaga. Det berättigade i denna rörelse är jag också villig att erkänna. Och jag är för min del övertygad, att det mål, politisk rösträtt för Sveriges kvinnor, som nu äger så många varmhjärtade förespråkare, i en nära liggande framtid kommer att bliva verklighet.»

Detta är ju ett ganska märkligt aktstykke för att vara författat av dåvarande justitieminister Albert Petersson och fram-

lagt utan minsta reservation på denna punkt från någon av regeringens medlemmar. Visserligen har hr Lindman sedermera vid riksdagen 1912 kommit med följande för graden av hans regerings vederhäftighet betecknande förklaring angående den uppfattning, som här uttalas: »Det kan ju hända, att den uttalades i något starkare ordalag än vad man verkligen menade.» Men det är ju i alla fall betydelsefullt, att hr Lindman den gången fann det opportunt att uttala den så starkt. Att den livliga agitation kvinnorna just vid den tiden bedrivit inverkat på stämningen, ser man inte bara härav utan ock av att det — trots att intresset blivit alltmer koncentrerat kring männens rösträttsfråga — dock vid denna riksdag väcktes icke mindre än sex olika motioner om kvinnans rösträtt. En inlämnades i Första kammaren av *hr Alb. Bergström* med instämmande av *hr G. Olsén*, de fem övriga i den Andra. Dessa voro en av *det socialdemokratiska partiet*, en av *hr Lindhagen* (med åtta underskrifter), en av *hr Hörnstén* med tvänne instämmanden, en av *hr Warburg* och en av *frih. Adelsvärd*. Av dessa upptogo hrr Bergströms och Olséns endast frågan om kvinnorösträtten, hr Hörnstén yrkade även på *valbarhet*. Hr Warburgs motion anslöt sig till det liberala samlingspartiets motion om majoritetsval i enmansvalkretsar men upptog utom kvinnorösträtten även bostadsbandets upphävande. Frih. Adelsvärds åter gick ut på proportionella val, men efter andra grunder än regeringens, och därtill kvinnans rösträtt. Den socialdemokratiska och den Lindhagenska motionen upptog utom kvinnans rösträtt och valbarhet även andra vittgående ändringar i författningen. Vid denna riksdag hade man således kommit så långt, att icke blott rösträtt utan även valbarhet för kvinnor föreslogs.

Vad motiveringen beträffar påpekade flera av motionärerna, att rösträttsfrågan ej skulle bli löst, förrän man tog med kvinnans rösträtt, liksom att konsekvensen av den s. k. allmänna rösträtten med det erkännande den gav åt personlighetsprincipen måste leda till kvinnans rösträtt. *Hr Bergström* anförde som exempel på att kvinnorna ej bli rättvist behandlade, så länge de ej ha rösträtt, det beslut som riksdagen året förut fattat, »att en lärarinna i folkskolan, oaktat sin erkänt och i det enskilda livet tillgodogjorda större lämplighet och naturliga begåvning för baruppfostran, dock ej lämnades samma ersättning för sådant arbete i statens tjänst som mannen, och detta blott av det enda skälet, att hon var kvinna, då ju ingen annan kvalifikation fordras av mannen för den högre lönen än att han är man.» Vidare betonade han, att riksdagen i allmänhet visade mer omtänksamhet för att skydda männen under arbetet än

kvinnorna. Till sådana områden som städernas sömmerskor utsträcktes t. ex. icke industriens skyddslagstiftning. Särskilt uppehöll han sig vid det dryga arbete som utfördes av en torpare- eller dagkarlshustru, ja, en mindre hemansägare- eller en egnahems-hustru. Efter en skildring av allt det arbete, som faller på hennes lott, säger han: »Vem räknar hennes arbetstimmar och trötta fjät, vem tänker på hennes behov av vila, var skall hon ens få en söndag ifrån utan möda och arbete? För henne finnas inga utmärkelser och äreställen, och tiden tillåter henne ej att söka nöjen och förströelser. Hennes plikter finnes knappast någon möjlighet att fylla så, att hon ens vinner erkänsla och tacksamhet från sin omgivning. När det likväl icke torde kunna förnekas, att det är huvudsakligen på henne kommande generationers hälsa till själ och kropp vilar, då låge det åtminstone närmare till hands och vore angelägnare att tillse, vad som kan göras för henne med de många arbetstimmar, än för männen med de få och med regelbunden vila, och när ingenting göres härför, när från manlig sida i sammanhang med den massa sociala arbeten, som offras så mycket tid och medel på, ej ens en tanke finnes däråt, då synes sannerligen tiden vara inne för kvinnan att taga sin egen sak om hand, och faran av att neka henne få sin röst hörd i allmänna angelägenheter, att förhindra henne ifrån att få sina intressen framförda och bevakade, den faran är både mångsidig och stor. Vi få icke med avseende härpå, som med avseende på så många andra stora frågor, komma för sent!» Hr Warburg påpekade särskilt de förändrade arbetsområdena för kvinnan samt det gagn staten skulle ha av att tillgodogöra sig det intresse, den energi och den oegennyttia, varmed kvinnorna ägna sig åt allmänna värv ävensom kvinnornas praktiska duglighet. Frih. Adelsvärd framhöll att både denna och den förra regeringen uttalat sina sympatier för och sitt erkännande av det rättvisa i frågan om kvinnans rösträtt och ansåg, att »alla, till vilket parti de än höra, äro i sak för den kvinnliga rösträtten, men de flesta vilja likväl icke nu bringa frågan på tal, emedan, såsom de säga, den icke skulle vara 'opportun' eller 'aktuell'. Och likväl kräves det, för att den skall bliva både 'opportun' och 'aktuell' endast att alla, som i sak intet hava att invända, också verkligen arbeta för densamma». Hrr Hörnstén och Lindhagen samt den socialdemokratiska motionen uppvisade, att kvinnornas rösträtt som konsekvens måste medföra kvinnornas valbarhet.

Särskilda utskottet fann visserligen strävandena att bereda kvinnan likställighet med mannen i socialt och politiskt avseende vara värda allt beaktande. Men utskottet avstyrkte icke dess mindre motionerna om kvinnans rösträtt på samma

grunder som regeringen anført emot frågans upptagande denna gång. *Hrr Kvarnzelius* och *Larsson* i Lund reserverade sig i denna punkt.

Emellertid hade regeringen sammanbundit sitt rösträttsförslag med frågan om en reformering av den kommunala röstskalan, och med införande av proportionell valmetod vid en del kommunala val. Det frisinnade partiet framlade också ett förslag till kommunalreform, men detta upptog i motsats till regeringens, *kvinnans kommunala valbarhet*. Detta gjorde även det socialdemokratiska partiet och gruppen *Lindhagen*. Utskottet tillstyrkte kvinnans kommunala valbarhet med följande motivering.

»Redan nu kan kvinna inväljas i fattigvårdsstyrelse och skolråd (sedan år 1889), i fosterbarnsnämnd och barnavårdsnämnd samt, i Stockholm, i fattigvårdsnämnden, folkskoleöverstyrelsen och styrelsen för stadens arbetsförmedling. Den verksamhet, kvinnan hittills utövat i det kommunala livet, har till fullo ådagalagt, att den kvinnliga erfarenheten och dugligheten äro för detsamma till stort gagn. Särskilt i fattigvårdsarbetet har hennes omtanke och plikttrohet gjort en synnerligen god insats. Och med det allt livligare intresse, kommunerna i våra dagar måste ägna åt skilda sociala spörsmål, skall ock kvinnans deltagande i den kommunala förvaltningen visa sig mer och mer värdefullt. Utskottet tvekar sålunda icke att nu tillstyrka ändringar i förordningarna om kommunalstyrelse (på landet, i stad och i Stockholm) och i förordningarna om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd, vilka skola göra kvinna valbar till ordförande och vice ordförande i kommunalstämma, till stadsfullmäktig, till ledamot av drätselkammare eller drätselnämnd o. s. v. Anmärkas må, att kvinnas valbarhet till ordförande i kommunalstämma jämväl innebär, att hon kan inväljas bland kommunalfullmäktige och i kommunalnämnd. Den oegentlighet som för närvarande består däri att, på landet, kvinna väl må vara ledamot av fattigvårdsstyrelse, där sådan styrelse blivitt särskilt utsedd, men icke där den utgöres av kommunalnämnden, skall sålunda bliva avlägsnad.

Att, på sätt föreslagits, kvinna må kunna inväljas jämväl i den högre kommunens representation, landstinget, anser utskottet likväl icke för närvarande böra tillstyrkas.»

Om debatterna i riksdagen är icke mycket att säga. Frågan om regeringen skulle lyckas få majoritet för sitt förslag, vederbörligen modifierat med mer eller mindre av de s. k. Tällberg-ska villkoren, upptog så helt kamrarnas intresse, att det knappt blev tid att tala om kvinnans rösträtt. I Första kammaren kom frågan ej ens under votering, men i Andra kammaren be-

rördes den under huvuddebatten av ett par talare, och några korta repliker växlades också, då man kom till utskottets avstyrkande hemställan i denna punkt. Voteringen utföll med 133 ja mot 91 nej, och hade alltså utskottets hemställan bifallits.

Men å andra sidan gjordes intet motstånd mot yrkandet på kvinnans kommunala valbarhet. Den gick med i den stora uppgörelsen. En framgång vunno kvinnorna således rösträttsåret 1907, om de också fortfarande höllos utanför den politiska rösträtten.

Sedan sammanjämkningen i rösträttsfrågan ägt rum och denna således kunde anses preliminärt löst, interPELLERADE *hr Lindh* i Gävle statsministern om utsikterna för kvinnans rösträtt, varvid han påpekade att varken regeringen eller utskottet i princip ställt sig avvisande mot densamma och att orättvisan att utesluta Sveriges kvinnor från medborgarrätt nu blott blivit dess större. Han ställde till statsministern följande frågor:

1) »Huru långt har den av riksdagen år 1906 begärda och av regeringen föranstaltade utredningen om kvinnans politiska rösträtt fortskridit? Och

2) kan riksdagen vänta att, medan den nästkommande år är samlad, få motse resultatet av denna utredning jämte det förslag, vartill densamma kan giva anledning?»

Hr Lindman svarade omedelbart, att regeringen ännu inte haft tid att planlägga förslagen för nästa riksdag, så att han ej nu var i tillfälle att avgiva något närmare yttrande därom. Utredningen påginge emellertid. *Hr Lindh* tackade för svaret, men kunde ej anse det fullt tillfredsställande.

1908.

Liberala samlingspartiets, socialdemokraternas samt herrar Sjöcronas och Lindhagens motioner.

Sedan riksdagen 1907 lyckats få ett förslag om allmän rösträtt för män med proportionella val till riksdagens båda kamrar antaget som vilande, beslöt Frisinnade Landsföreningen att finna sig i denna situation och ej arbeta på att bringa förslaget på fall under nästa period. Efter detta beslut var således förslaget slutliga antagande betryggat, och det förnämsta skälet mot det omedelbara genomförandet av kvinnans politiska rösträtt — att denna icke finge försvåra männens rösträttsfråga — förfallet. I överensstämmelse härmed uttalade sig Frisinnade Landsföreningen för ett omedelbart upptagande av denna fråga, och det

Liberala samlingspartiet inlämnade redan till 1908 års riksdag en motion, undertecknad av dess förtroenderåd, om valrätt och valbarhet för kvinnor till riksdagens båda kamrar på samma villkor som dem, vilka förra riksdagen antagits för män.

Socialdemokraterna och »gruppen *Lindhagen*» inlämnade också motioner om rösträtt och valbarhet för kvinnor, men dessa motioner avsågo också att ändra den föregående riksdagens beslut med avseende på övriga bestämmelser i rösträttsvillkoren m. m.

Slutligen kom *hr Sjöcrona* med en motion, som gick ut på rösträtt för kvinnor till riksdagens Andra kammare, men ej valbarhet.

Liberala samlingspartiet inledde sin motion med en historik över frågans föregående behandling i riksdagen och påvisade att de viktigaste skäl, som anförts mot den kvinnliga rösträtten voro, dels att kvinnorna själva icke intresserat sig tillräckligt för densamma, och dels att den ej finge försvåra männens rösträttsfråga. Men då männens rösträttsfråga nu var preliminärt löst, kunde man ej längre hysa några farhågor i sistnämnda avseende, och mot det förra skälet, som kunde ha varit riktigt för tio år sedan, hänvisade motionärerna till den livliga agitation kvinnorna sista tiden utvecklat, såsom L. K. P. R:s hastiga framåtskridande med dess många lokalavdelningar, masspetitionen m. m. Vad utredningen beträffade, så kunde näppeligen dess siffror bliva sådana, att man på dem kunde grunda rösträtt för kvinnor under andra villkor än dem, som 1907 års riksdag fastställt i fråga om männens rösträtt. Någon vidlyftigare juridisk utredning ansågs ej heller vara av nöden, då något extra »streck» till följd av mannens målsmanskap över hustrun ej torde ifrågakomma. »Redan nu» heter det, »har praxis alltmer utvecklat sig i den riktningen, att mannens målsmanskap anses innefatta huvudsakligen endast rätt att förvalta hustruns egendom jämte de befogenheter, som därav kunna härledas. Det skulle stå i full överensstämmelse med denna utveckling att i grundlagen uttryckligen fastslås, att gift kvinna i politisk avseende är att betrakta såsom fullt självständig». Såväl reformens anhängare som dess motståndare hade framhållit, att fordran på politisk valbarhet för kvinna utgör en konsekvens av medgivande av kvinnas valrätt och: »Det måste ock medgivas, att skall man till fullo kunna uppnå det uppställda syftet med ifrågavarande reform: beredande av möjlighet för kvinnorna att bevaka sina särskilda intressen inom riksförsamlingen samt till gemensamt gagn där göra sina säregna egenskaper gällande, då måste kvinnorna tillerkännas ej blott valrätt utan även valbarhet.»

Såväl *socialdemokraterna* som *gruppen Lindhagen* angrepo

i sina motioner 1907 års lösning av rösträttsfrågan och återkommo med sina föregående krav på mera djupgående ändringar i författningen, men det framgår dock tydligt av motiveringarna, att det enda de med sina motioner ansågo sig ha någon möjlighet att vinna, var kvinnans rösträtt, varför de också särskilt betonade denna fråga.

Hr Sjöcrona hade helst nu som förut stannat vid att föreslå rösträtt åt kommunalt röstberättigade kvinnor, men då 1907 års beslut fastställt allmän rösträtt för män utan några censusbestämmelser, ansåg han inte att dylik begränsning kunde ifrågasättas för kvinnor. Som *hr Sjöcrona* emellertid, åtminstone än så länge, var motståndare mot kvinnans valbarhet, ville han framkomma med denna motion för att valrätten ensam också måtte komma under prövning.

Konstitutionsutskottet behandlade dessa motioner ganska lättvindigt. Det åtnöjde sig med att, vad kvinnorösträtten beträffade, anföra vad det särskilda utskott, som föregående år haft rösträttsfrågan om hand, i denna punkt hemställt och fortsatte därefter: »Då de skäl, som av nämnda utskott anfördes mot ett bifall till de då väckta förslagen, fortfarande synas äga full giltighet, har utskottet funnit sig böra avstyrka samtliga de yrkanden om politisk rösträtt och därmed förbunden valbarhet för kvinnor, som blivit i de nu föreliggande motionerna framställda.» Nio utskottsledamöter reserverade sig till förmån för *hr Staaffs* m. fl. motion.

I Första kammaren öppnades debatten av en av reservanterna, *hr Sæve*, vilken ansåg att det i rösträttsfrågans nuvarande läge var av den största vikt, att de av kammarens ledamöter, som hyste sympatier för den kvinnliga rösträttsfrågan även uttalade sig, på det att den kvinnliga rösträttsrörelsens ledare måtte se, att de hade ett stöd för sig även i denna kammare. Han var nämligen av den åsikten, att den kvinnliga rösträttsrörelsen, som »börjat antaga karaktären av en lavin» icke kunde hejdas, men att om högern ständigt uppställde hinder för densamma, komme den att gå oavslåeligt fram mot vänster och ge ökad styrka åt de element i vårt land, inom vilka högern räknade sina principiella motståndare. Det var dessutom hans fasta övertygelse att kvinnorösträtten skulle bli till landets bästa, särskilt för de sociala frågornas skull. Slutligen vände han sig mot ett yttrande, som *hr J. F. Nyström* fällt ett föregående år vid en dylik debatt, att »allt stort som utförts här i världen utförts genom män, och att ingen stor man varit kvinna», och förklarade att kvinnorna kunna inom sina led uppvisa många stora och framstående personligheter. Från »hävdernas vittnesbörd» anförde han som exempel *Debora*, *Cornelia*, *Orleanska*

jungfrun, Elisabet och Maria Teresia och tillfogade: »Våra karoliner glänsande hjältesaga skulle ännu i denna stund vara oskriven, om icke deras mödrar tidigt lärt dem plikten, att när så krävdes villigt giva sitt liv för konung och fosterland.» *Hr Trygger* förundrade sig icke över, att utskottet inte ansett sig kunna tillstyrka någon av motionerna, då det vore ett alltför vådligt experiment att nu med ens ge alla kvinnor rösträtt. Det kunde medföra faror för vår ställning till andra stater. Men kammaren borde dock ge ett otvetydigt bevis på, att den värderade kvinnans insats i samhällslivet, även det politiska. Han föreslog därför rösträtt åt kvinna, som är i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad. *Hr Sjöcrona* förklarade, att han egentligen mest sympatiserade med *hr Tryggers* förslag och därför inte hade något emot om kammaren antog detta, men yrkade dock bifall till sin motion för att kammaren skulle få välja mellan båda. Efter detta kom dock diskussionen huvudsakligen att röra sig om *hr Tryggers* förslag, och sedan man fått veta att *hr Sjöcronas* förslag fallit i Andra kammaren, förenade sig alla rösträttsvänner i *hr Tryggers* yrkande. *Hrr Bergström, v. Möller och Gripenstedt* talade för förslaget. Den sistnämnde påpekade faran av att först säga *nej* till allt för att sedan bli tvungen att säga *ja* till allt. Det vore bättre att iakttaga måttfullhet och begagna rätta ögonblicket. *Hr Blomberg* ansåg, att kammaren av aktning för sitt eget beslut och för K. M:t måste invänta utredningens resultat, innan den fattade beslut i denna fråga. Det principiella motståndets talan fördes denna gång i främsta rummet av *hr Clason* på följande originella sätt: »Den kvinnliga rösträttens förkämpar pläga möta oss med ropet på medborgarrätt och säga oss, att vi utestänga halva nationen från medborgarrätten. Jag får säga, att jag förstår icke riktigt det där talet. 'Medborgare' är för mig genus maskulinum och om kvinnorna klaga över att de icke äro 'medborgare' i den bemärkelse det här gäller, så kunde de enligt min uppfattning med ungefär lika mycket skäl klaga över att de icke bliva män eller fäder. Men det är icke vårt, icke lagstiftningens fel. Och det är icke blott min uppfattning, att 'medborgare' i denna bemärkelse är genus maskulinum, utan det är nog den uppfattning, som i regel stått sig genom historien sedan äldsta tider; och även om jag går tillbaka till de tider och länder, där medborgarkronan lyste klarast eller medborgarnamnet skattade högst, till det gamla Grekland, till Rom, vars medborgare skapade en statsmakt utan like, till den franska revolutionens Frankrike, då medborgarnamnet uttalades med en dittills oanad klang, eller till våra dagars kraftigaste och mest utvecklingsivriga stater, sådana som England och Tyskland,

möter oss överallt medborgarskapet i just samma bemärkelse.» Man förvånas, när man läser detta, över att hr Clason, som väl i likhet med de flesta andra historici håller hårt på den humanistiskt-latinska bildningen, inte vet att det latinska ordet *civis*, som betyder medborgare, plägar anföras just som exempel på ord som äro *genus comune*, d. v. s. både *maskulinum* och *femininum*, och att ingen av alla Första kammarens latinvänner kunde ge honom den vänliga upplysningen. Hr Clason utlade vidare texten, varför det vore av vikt för statslivet, att männen ensamma innehade det politiska medborgarskapet, sålunda: »Ty statslivets yttersta grund är helt enkelt rättsordningens upprätthållande inåt och utåt, mot yttre och inre fiender. Men rättsordningens upprätthållande både i det ena och det andra avseendet vilar ytterst icke på papperstraktater och paragrafer, utan vilar på mannens kraft. Där är det mannens plikt att inskrida. Det är han, som har att emot våld skydda hustru och barn, icke tvärtom; men därför är det också, som den offentliga rättsordningens upprätthållande och statslivets angelägenheter företrädesvis äro hans sak.» Det förefaller ju också underbart, att hr Clasons uppfattning, att kroppsstyrkan, sådan man gärna vill se den hos patrullerande poliskonstaplar »till rättsordningens upprätthållande» borde vara den viktigaste egenskapen även för den lagstiftande och röstande medborgaren, icke mötte någon gensaga i denna församling, då det väl knappast är troligt, att Första kammarens dåvarande ledamöter, vilka samtliga hunnit en respektabel medelålder, kunde ta några pris i dragkamp. Likaså hade hans påtagliga förakt för ingångna avtal och antagna lagar — »papperstraktater eller paragrafer» — såsom grundval för ett ordnat samhälle bort föranleda åtminstone en liten reprimand från det håll, där man eljes dömer avtalsbrott mycket strängt, men mot detta gjordes heller ingen invändning. Naturligtvis förklarade hr Clason, att hans åsikter ändå inte inneburo någon ringaktning för kvinnan. »Och om jag nu skulle djärvas påstå, att kvinnan i allmänhet icke passar lika väl som mannen t. ex. till att tvista på valmöten eller skriva lagar eller att upprätthålla den yttre rättsordningen och dylikt, som hör till det politiska livet, så förstår jag icke, varför det skulle vara mera förödmjukande för henne, än om det säges om mig, att jag icke kan koka eller sy eller baka eller sköta hushåll eller föda barn eller åtskilligt annat.» En mera direkt anmärkning mot hr Tryggers förslag, som han gjorde, var den, att om endast den kommunalt röstberättigade kvinnan finge politisk rösträtt, skulle den gifta kvinnan i allmänhet bli utesluten, så att en självförsörjande kvinna skulle förlora sin rösträtt, när hon gifte sig. Hr Trygger hade med sitt förslag

åsyftat att giva de bästa kvinnorna rösträtt först, men hr Clason ansåg, att när man uteslöt de gifta, bleve detta icke fallet. Härtill svarade *hr Trygger*, att först och främst förlorade inte alla kvinnor sin rösträtt genom att gifta sig, och vidare var det redan förut så, att en kvinna genom att gifta sig förlorade rättigheter som hon förut haft; det fanns t. ex. vissa platser som en kvinna måste lämna vid giftermål, men därför hade man ej förvägrat den ogifta kvinnan rättigheten att inneha dem. Resultatet av debatten blev emellertid att hr Tryggers yrkande avsågs med 79 röster mot 49. Övriga motioner föllo utan votering.

I Andra kammaren uppträdde såväl de frisinnade som socialdemokraterna med mycken energi till försvar för den kvinnliga rösträtten. Debatten inleddes av *hr af Callerholm*, som särskilt betonade att det var för ett *rättfärdighetskrav* motionärerna kämpade samt yrkade bifall till hr Staaffs m. fl. motion. *Hr Branting* och *hr Lindhagen* yrkade bifall till sina respektive motioner, men upphöllo sig därvid särskilt vid den kvinnliga rösträtten, medan *hr Jansson* i Djursåtra yrkade bifall till utskottets hemställan. Han ansåg, att man borde invänta utredningen, i all synnerhet som flera motionärer nu gått så långt, att de även föreslagit valbarhet, vilket talaren ansåg vara av mycket genomgripande betydelse, synnerligast för familjen och hemmet, då ju en kvinna, som vore maka och moder och valdes till riksdagledamot, nödgades lämna hemmet fyra à fem månader om året. Mot detta svarade hr Lindhagen: »Jag tror icke, att hemlivet för de fem miljoner invånare, som Sverige har, skulle bliva äventyrat av de mandat, som kvinnorna möjligtvis komme att få, och kvinnorna lära icke heller komma att taga emot några mandat i de fall, att de icke kunna sköta dem. Detta förstår nog också hr Jansson i Djursåtra.» *Hr Pettersson* i Södertälje betonade särskilt nödvändigheten av kvinnans deltagande i den sociala lagstiftningen, i all synnerhet när den rörde henne själv, såsom t. ex. frågan om förbud mot kvinnors användande nattetid i industriella företag. Han påminde om, att riksdagen beslutat en skrivelse till K. M:t om revision av lagen angående fosterbarnsvården, som utkommit för 6 år sedan och visat sig nästan oduglig för sitt ändamål. »Tro herrarna verkligen», frågade han, »att denna lag skulle blivit så ohjälpligt misslyckad, om kvinnor, förfarna på ifrågavarande område, hade fått hava sitt ord med, då lagen utarbetades och antogs?» Vidare hänvisade han till den kvinnliga rösträttsrörelsen i Sverige, som han karakteriserade sålunda: »När man nu betänker, att det är kvinnor, ej endast av skilda samhällsklasser, utan också av olika politiska åsikter och av vitt skilda religiösa

åskådningar, som här enigt arbeta för ett gemensamt mål, när man betänker, att detta arbete kräver ganska stora penningoffer, som till största delen bekostas av personer med minimala inkomster; när man slutligen ger akt på, att det mest kännetecknande för rörelsen är deltagarnas önskan att göra nytta, att gagna det gemensamma fäderneslandet, och en känsla av det ansvar, som följer därmed — då kan man icke fränkänna denna rörelse en mogenhet och en vederhäftighet, som vittna om att det är allvar bakom.» *Hr Lindh* i Gävle underströk, att talarna nu ansågo denna fråga stor och allvarlig och ej längre försökte kasta løjets skimmer över densamma, vilket han ansåg vara hedrande för riksdagen. Han trodde, att det var kvinnornas eget arbete, som krävt en dylik behandling från riksdagens sida, och påpekade särskilt rösträttsföreningarnas arbete för att bibringa kvinnorna ökade sociala insikter samt slutade så: »Man säger än, att kvinnan icke är mogen, och än, att tiden icke är mogen för denna frågas lösning. Jag tror för min del, att löses den icke snart, skall det visa sig, att den som icke är mogen, det är mannen.» *Hr Kjellén* angav att det inte bara var opportunitetsskäl, som gjorde honom till motståndare mot kvinnans rösträtt, utan också principiella skäl. Kvinnorna hade ingen rätt till rösträtt, emedan de inte gjorde värnplikt. Vidare upplyste han om, att »tyska statslärare bruka tillerkänna staten ett *manligt väsen*», och frågade om det verkligen vore mera av *kvinnliga egenskaper, som vår svenska stat har visat sig behöva?* Själv besvarade han denna fråga så: »Jag tror, att vad den svenska staten för sina behov kräver, är icke mera kvinnor, utan mera *män!*» Emellertid ansåg även *hr Kjellén*, att den svenska rösträttsrörelsen borde ha någon belöning för sin beundransvärda energi och sitt i allo värdiga sätt, och kom därför med det alldeles nya uppslaget, att man borde tillvarataga denna energi genom att göra kvinnan berättigad till säte i kyrkans representation, kyrkomötet. (Måhända tillerkänna de tyska statslärarna kyrkan ett *kvinnligt väsen*?) Tyvärr formulerade han inte denna sin nya idé till ett positivt yrkande, utan åtnöjde sig med att yrka bifall till utskottets avstyrkande hemställan. *Hr Beckman* bemötte dels *hr Kjellén*, och dels betonade han bestämt, att varje farhåga för att ett antagande av förslaget om kvinnans rösträtt skulle medföra några formella svårigheter med avseende på det vilande rösträttsförslaget vore oberättigad. *Hr Eriksson* i Grängesberg påvisade nödvändigheten av att frågorna ses både från männens och kvinnornas synpunkt, och sade sig som kroppsarbetare väl känna till, huru man för industriens behov exploaterade både kvinnan och hemlivet, varför han ansåg talet om att kvinnan behövdes för hemlivet vara ett

svepskäl, bakom vilket man dolde sig, då man inte ville giva henne rösträtt. *Hr Warburg* vände sig mot argumentet, att kvinnorna inte äro mogna och berättade härvid följande belysande episod från Amerika kort efter negerslaveriets avskaffande. »Den varmaste ivrarinnan för denna sak var *mrs Harriet Beecher-Stowe*, och sedan slaveriet upphävts arbetade hon ivrigt på den kvinnliga rösträtten. Därunder kom hon en gång och sade till en negerslav, sin egen negerslav, som hon varit med om att befria, att *han* åtminstone skulle giva sin röst för kvinnans rösträttskrav. 'Nej', sade han, '*mrs Beecher-Stowe*, kvinnorna äro icke mogna'.» *Frih. Adelswärd* ville ge kvinnorna rösträtt, men inte valbarhet. *Hr Hildebrand* sökte i en längre utredning bevisa, att om man såg frågan från samhällets synpunkt, borde kvinnorna inte ha rösträtt, och uppehöll sig också vid värnplikten. Eftersom det var männen, som hade att försvara samhället, så vore det inte riktigt att ge kvinnorna medbestämmanderätt i politiska frågor, helst de i Sverige äro flera än männen. *Hr Staaff* betonade, att han alltid varit av den åsikten, att kvinnans rösträtt ej skulle få komplicera frågan om männens rösträtt, men att detta nu inte längre kunde bli fallet. Han ansåg ej rösträtten sammanhänga med värnplikten, då även de män, som ej kunde fullgöra någon värnplikt, hade rösträtt, och ansåg att det var en konsekvens av den manliga rösträtten att nu ge kvinnorna både rösträtt och valbarhet. *Hr Lindblad* i Närlunda ville ytterligare göra troligt, att detta förslag skulle komma hela rösträttsfrågan att stranda, och trots att motsatsen ännu en gång försäkrades av *frih. Bonde*, torde nog fruktan härför ha något inverkat på beslutet.

Ty vid voteringen segrade utskottets hemställan med 110 röster mot 93, som avgåvos för den av *hr Staaff* m. fl. väckta motionen. *Hr Sjöcronas* hade förut utan debatt och votering avslagits.

Men även vid denna riksdag vunno kvinnorna trots allt en liten framgång. Riksdagen antog nämligen en ändring i bevillningsförordningen, så att § 7 mom. 2 fick följande lydelse:

»Skattskyldig taxeras för den inkomst han åtnjutit under det nästföregående året.

Gift man taxeras för all makarnas inkomst, i den mån inkomsten icke varit av beskaffenhet att hustrun enligt lag ägt att ensam däröver råda. För inkomst av dylik beskaffenhet taxeras hustrun.»

Bevillningsutskottet hade försökt sig på en ändring, som gick ut på, att hustrun skulle få egen debetsedel endast om hon själv gjorde framställning därom. Men efter ett energiskt försvar från finansminister *Swartz* för regeringens förslag, antogs

detta oförändrat av riksdagens båda kamrar. Genom detta beslut tillerkändes således gift kvinna, som har egendom under egen förvaltning, uttryckligen rätt till egen debetsedel och därmed kommunal rösträtt. Då det likaledes stadgades att mannens och hustruns egendom även i detta fall skulle sammanräknas vid beräkning av skatten och det bevillningsfria avdraget, så blev den gifta kvinnan genom dessa bestämmelser försatt i den lyckliga belägenheten, att hon kan få kommunal rösträtt och valbarhet för en synnerligen liten inkomst, om hennes man har så stor inkomst att han är kommunalt röstberättigad. Detta förhållande, som få i riksdagen torde ha fattat och ingen påpekat — hr Lindblad i Närlunda gjorde dock en antydning i rätt riktning under rösträttsdebatten — uppvisades först sedermera av fru Anna Wicksell på L. K. P. R:s centralstyrelsemöte i Jönköping 1910.

1909.

Andra kammaren antager Liberala samlingspartiets motion.

Vid valen till Andra kammaren år 1908 ökades de båda vänsterpartierna i styrka, så att de tillsammans utgjorde en stark majoritet i kammaren. Då båda uppsatt kvinnans rösträtt på sina program, inneburo således redan själva valen ett utslag till förmån för kvinnorösträtten. Dessutom medförde de den särskilda fördelen för kvinnorna, att de flesta av dem som år 1908 uppträdde emot kvinnans rösträtt, såsom hrr Hildebrand, Kjellén och Lindblad i Närlunda, denna gång fingo stanna hemma. Visserligen återkommo de sedermera så småningom vid tillfälle antingen till Andra eller Första kammaren, men år 1909 funnos de i alla fall icke i Andra kammaren.

Då det vilande grundlagsförslaget om utvidgad rösträtt för män upptogs till slutligt avgörande i Andra kammaren, förklarade *de socialdemokratiska representanterna*, att de icke kunde giva det sina röster, då det ej syntes dem tillräckligt demokratiskt, och uppehöll sig därvid särskilt vid att kvinnorna voro uteslutna, samt påpekade att någon avslutning av rösträttsstriden kunde man icke vinna genom antagande av detta förslag. Likaså förklarade hr *Staaß* å Liberala samlingspartiets vägnar, att han visserligen såsom partiet beslutat ville rösta för förslaget, men att partiet allt främgent skulle vaka, över, att de begränsningar, som förbundits med rösträtten, skulle ändras i den mån de utgjorde ett hinder för folkviljans förverkligande. »Sin ställning i fråga om kvinnans politiska rösträtt», sade han,

»hava de frisinnade redan vid mera än ett tillfälle avgivit, och de ärna nu med allt kraft verka för att denna reform utan dröjsmål genomföres.»

I överensstämmelse härmed inlämnade han en tid därefter en motion, undertecknad av Liberala samlingspartiets förtroenderåd, om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor på samma villkor som för män till riksdagens båda kamrar, d. v. s. efter samma grunder som i den motion partiet föregående år inlämnat. *Socialdemokraterna* återkommo likaledes med en motion om författningsrevision, vari även upptogs frågan om kvinnans rösträtt. I Första kammaren motionerade *hr Alb. Bergström* med instämmande av *hr Gottfr. Olsén* om »att svensk kvinna erhöles samma politiska rösträtt som man».

Hr Staaff erinrade i sin motion om att riksdagen redan beslutit tillerkänna kvinnorna kommunal valbarhet samt genom att fastslå principen om kvinnans tillträde till högre ämbeten ytterligare bekräftat grundsatsen om svensk kvinnas medborgarrätt. »En oemotsäglich konsekvens av denna grundsats är givetvis tillerkännande av politisk valrätt och valbarhet åt kvinnor. Om kvinnor i vårt land kunna anses 'mogna' att bliva stadsfullmäktige, professorer, provinsialläkare o. s. v., lär det ej längre kunna rimligtvis påstås, att de äro omogna för deltagande i val av riksdagsmän eller ens eventuellt för att själva mottaga sådant val.»

Utskottet tillstyrkte *hr Staaffs* motion med följande motivering:

»Såsom *hr Staaff* och medmotionärer erinrat, har det egentliga huvudskälet mot de förut framkomna förslagen att tilldela kvinnorna politisk rösträtt och valbarhet varit, att denna frågas upptagande till omedelbart avgörande skulle fördröja männens då ännu svävande rösträttsfråga. Sedan emellertid detta skäl genom innevarande års riksdags beslut i sistnämnda fråga bortfallit, förefinnes enligt utskottets uppfattning icke längre någon grundad anledning att vidare uppskjuta spörsmålet om beredande av politisk valrätt åt kvinnor. Vid sådant förhållande och då samma principiella skäl, som talat för en utsträckning av männens politiska rösträtt, tala för att kvinnorna i samma omfattning erhålla sådan rätt, samt politisk valbarhet måste anses utgöra en given konsekvens av valrätten, har utskottet, som jämväl i övrigt delar de av *hr Staaff* och medmotionärer andragna skäl för en dylik reform, funnit sig böra tillstyrka bifall till det av dem nu framlagda förslag.»

Mot detta reserverade sig *hr Björck*, som bland annat anförde:

»Då jag i likhet med motionärer vid föregående riksdagar

finner det både rättvist och för det allmänna gagneligt, att kvinnan erhåller politisk rösträtt, och ej kan finna, att hon däri-genom skulle 'dragas in i en politisk verksamhet, som skulle kunna göra henne främmande för hennes förnämsta plikter såsom hemmets vårdarinna och framför allt såsom maka och moder', så fruktar jag däremot, att detta skulle bliva fallet, om hon även tillerkändes valbarhet. I så fall skulle det kunna bliva en verklighet, att den gifta kvinnan (och när man talar om kvinnan, bör man i första rummet tänka på den gifta) rycktes från hemmet, från make och barn för att flera månader om året vistas vid riksdagen. Ett sådant förhållande skulle jag finna både bakvänt och för det allmänna liksom för familjen i hög grad skadligt, och därtill vill jag ej medverka.»

Likaledes reserverade sig *hrr Uppström, Blomberg, Östberg, Sjöholm, Berger och von Gjeijer*, som avstyrkte motionen huvudsakligen på grund av att den begärda utredningen borde avvaktas, samt *hr Clason*, som hänvisade till att enligt hans beräkningar den hittillsvarande valmanskåren redan genom den nu genomförda rösträttsreformen komme att bliva mindre än hälften av den nya valmanskåren. »Skulle även kvinnlig rösträtt nu genomföras, skulle proportionen ännu mera förändras: den nya valmanskåren skulle uppgå till 2,610,000 mot vid senaste val förekommande omkring 620,000. För en lugn utveckling utan alltför starka kastningar kan en så genomgripande förskjutning inom en så begränsad tidrymd icke vara tillräcklig. Redan denna grund, liksom ock den omständigheten, att hos Sveriges myndiga kvinnor — enligt 1906 års siffror 1,598,751 — trots den ivrigaste agitation icke någon mera allmän begäran om politisk rösträtt kunnat uppdrivas, synes mig, oberoende av principiella grunder, innebära tillräckliga skäl för att det framlagda förslaget ej kan anses 'högst nödigt eller nyttigt'.

I Första kammaren blev diskussionen ganska livlig och långvarig. *Hr Blomberg* yrkade avslag på utskottets förslag, varvid han dock påpekade, att han varit med om skrivelsen 1906 med begäran om utredning i frågan, då han ansett, att då den allmänna rösträtten för män genomfördes, så nalkades jämväl den tiden, då rösträtt i större eller mindre utsträckning borde beredas kvinnan, och denna ståndpunkt vidblev han allt fortfarande. Men det finnes ingen anledning till brådska — de stora kulturfolken hade ej upptagit frågan på allvar — utredningen vore nödvändig, och det vore även bäst för kvinnorna själva, att vi icke skyndade för hastigt. *Hr Sæve* hänvisade till den ståndpunkt han alltid förut intagit i denna fråga och ansåg att den måste återkomma tills den bleve löst. Ty kvinnorna hade nu allmänt vaknat till medvetande om, att de voro sam-

hållsmedlemmar även de, och de kunde ej vara belåtna med det sätt, varpå deras angelägenheter sköttes i riksdagen. Särskilt tänkte han på den snigelmässiga långsamhet, med vilken lagstiftningen på familjerättens område fortskrider, fastän kvinnan så länge yrkat på förbättringar, särskilt i hustruns ställning. Vidare påpekade han, att rösträttsrörelsen från kvinnornas sida inte bara vore en strid för egna rättigheter, utan att de skrifte rösträttens förkämpar utgiva »alltjämt framhålla, att de i rösträtten se icke blott en rättighet till skydd för kvinnornas intressen, utan även och lika mycket en skyldighet till ansvarsfylld medverkan till fosterlandets bästa». Av utredningen ansåg han sig ej kunna vänta mycket som han ej visste förut. Man visste mycket redan nu, såsom att kvinnorna voro mycket sparsammare och ordentligare och mer plikttrogna vid fullgörandet av sin skatteplikt än männen, att fylleriförseelser av kvinnor begångna (år 1904) voro 1,500 mot 40,000 av männen, att brottmålsstatistiken visade, att mot 58,000 manliga svarade 2,300 kvinnliga brottslingar, vilket visade, att kvinnan stode framför mannen i sedlighet, redbarhet och laglydnad. Dessa egenskaper måtte väl vara att värdera hos dem, som skola utöva rösträtt. Då hr Sæve inte kunde anse, att det kunde innebära någon fara för hemmet, om ett fåtal kvinnor komme till riksdagen — samtliga platser i riksdagen äro ju ej mer än 380 på en befolkning av 5 millioner — yrkade han bifall till utskottets hemställan. Hr Björck försvarade sin reservation, ty han ville inte vara med om valbarheten, men väl rösträtten. För övrigt varnade han Första kammaren för att genom oförstående driva kvinnorna mer och mer in på det »radikala brädet». Hr Sjöcrona instämde i hr Björcks yrkande, likaså hr Wieselgren, som också hänvisade till brottmåls- och fylleristatistiken. Hr Clason beledsagade denna gång sitt principiella avslagsyrkande med några uttalanden av ett par kvinnor, som förekommit i pressen och som gingo ut på, det ena, att kravet på kvinnans rösträtt var uppagiterat, och det andra, att det icke var mycket bevänt med rösträttspetitionen. Denna sistnämnda dam ansåg också, att medlemsantalet i rösträttsföreningarna var lågt och att detta var »ett eklatant bevis på, att de svenska kvinnorna i allmänhet icke äro rösträttsintresserade». Hr Clason fann naturligtvis detta vara ett synnerligen klokt tal och ville ytterligare styrka detta genom litet statistik från Landsföreningens sista årsberättelse, vilken utvisade endast 11,065 medlemmar, och föga framåtskridande i medlemsantal hos de flesta föreningar. (Landsföreningen var vid den tiden huvudsakligen sysselsatt med att genom sociala kurser, föredrag m. m. bereda kvinnorna för den nyvunna kommunala valbarheten och hade därför icke så mycket tid till direkt

agitation för nya medlemmar.) Vidare hänvisade hr Clason i fråga om sakens principiella ståndpunkt till sitt yttrande föregående år, och slutade med några siffror från Förenta Staterna, vari han sökte visa, att den kvinnliga rösträttsrörelsen även där vore på retur. (Härtill vill jag endast anmärka, att den från en resa i Amerika nyss återvände redaktör G. H. von Koch på ett större rösträttsmöte, som hölls i juni i Stockholm samma år, uppvisade, att dessa hr Clasons siffror voro synnerligen opålitliga.) Hr von Friesen talade för utskottets hemställan och yttrade bl. a.: »Kvinnorna ha redan blivit en inflytelserik, upplyst och viljekraftig faktor i det offentliga livet. Det är en verklig fara uti att låta en sådan faktor växa sig stark och mäktig utanför den lagliga representationen, det är klokt, det är nyttigt att införliva en sådan samhällsmakt i representationen, där den, på samma gång som den får ökat ansvar och tvingas till nödig begränsning, utan tvivel skall på många områden bidra till en sund, för laudet lyckobringande utveckling.» Likaså talade hr Carl Nyström för utskottets hemställan, medan hr von Möller föredrog hr Björcks reservation, och mot hr Clason yttrade: »Han läste ock upp anföranden av två damer — jag vet icke vilka de voro, men mindre intelligenta damer att döma av vad de skrivit — men vad tjänar det till att besvära kammaren med att åhöra uppläsandet av dylika utgjutelser.» Slutligen kom hr Fahlbeck med en liten utredning av frågan från samhällets och individens sida, varvid han kom med det åtminstone för kvinnorna förbluffande påstående: »att just de frågor som mest intressera henne, såsom nykterhetslagstiftning, vården om försummade barn o. s. v., blivit föremål för en behandling i den svenska riksdagen och ett intresse, som jag tror icke skulle ha varit större, om kvinnor varit med. Framför allt tror jag icke, att behandlingen blivit förståndigare.» Han fann intet behov att nu giva kvinnan rösträtt, och ansåg dessutom, att ingen annan än regeringen borde framlägga ett dylikt förslag.

Därefter var debatten avslutad. Utskottets hemställan avslogs utan votering, medan däremot votering åtminstone begärdes för hr Björcks reservation. Den avslogs med 104 röster mot 25, således med synnerligen stor majoritet.

I Andra kammaren fick ärendet däremot en alldeles motsatt utgång. Antingen det nu berodde på, att det där var ovanligt fritt från mera talföra rösträttsfiender det året, eller något annat, allt nog det anmälde sig ingen talare i frågan, utan liberala samlingspartiets motion antogs utan debatt och votering.

1910.

Herr Lindhagens interpellation och herr Östbergs skattemotion.

Vid 1910 års riksdag förekommo inga motioner om kvinnans rösträtt. Avslagsyrkandet året förut hade ju framför allt motiverats med, att utredningen borde inväntas. Och i förhoppning på att denna påginge och kunde bli avslutad till 1911 års riksdag — den sista i perioden — lät man frågan tills vidare vila. Men så började underliga rykten gå, om vad allt regeringen tänkte utreda, och *hr Lindhagen*, som forskat i ärendet och misstänkte det värsta, fann sig föranlåten att till statsminister Lindman framställa en interpellation med följande spörsmål:

1) Vilket öde vilar för närvarande över den igångsatta utredningen om kvinnornas politiska rösträtt och vilka ämnen anses av regeringen ännu kunna och böra utforskas utöver dem, som belysts genom den i ämnet redan publicerade statistiska utredningen?

2) Behjartar regeringen angelägenheten, att förevarande utredning må så snart som möjligt fullbordas, och finnes utsikt att dess igångsatta fortsättning måhända avskrivs såsom obehövlig, eller åtminstone rimligen begränsas och i varje fall före detta års utgång bringas till avslutning?

Hr Lindman besvarade interpellationen genom att påpeka, att riksdagen begärt en *allsidig* utredning, och att man ännu ej medhunnit mer än en redan år 1908 överlämnad statistisk utredning, som blott gällde det antal kvinnor, som skulle kunna med de ena eller andra rösträttsgrunderna komma i besittning av politisk rösträtt. Därför hade man nu igångsatt en annan utredning, vilken avsåg att utröna, dels vilka grunderna i de länder, där kvinnornas rösträtt är införd, voro för denna rösträtts utövande, och vilka verkningar man kunnat finna därav. Vidare betonade han att utredningen påginge och bedrevs med så stor skyndsamhet som möjligt. *Hr Lindhagen* tackade visserligen för svaret, men fann icke detta vara så fullständigt, som man skulle önskat sig. Han tyckte, att den utredning som igångsatts var alltför vidlyftig i synnerhet i vad det gällde erfarenheterna från andra länder. Grunderna för rösträtten där kunde ju vara ganska intressanta att erfara, men att söka utreda verkningarna vore väl alltför vanskligt. Särskilt ville *hr Lindhagen* ha reda på *vilka* verkningar, som skulle utredas, emedan han hört på Statistiska centralbyrån, att man där tänkte ta reda på, om införandet av kvinnans rösträtt i Australien och

Amerika medfört någon minskning i äktenskapsfrekvensen och nativiteten. Hr Lindhagen frågade därför, om det verkligen var hr Lindmans mening att söka åstadkomma en så herostratisk utredning, som endast skulle väcka ett outsläckligt löje. Äktenskapsfrekvens och nativitet vore ju i starkt sjunkande i Sverige, fast kvinnorna inte hade rösträtt där. Slutligen ville interpellanten ha svar på, om utredningen kunde bli färdig före årets slut. Han visste att grunderna skulle utredas av professorn i statsrätt i Uppsala, men inte om han fått sig någon viss tid förelagd för sitt uppdrag. På Statistiska centralbyrån, där man skulle ta hand om verkningarna, hade man inte haft tid att börja med saken än. Detta vore dock icke att bedriva saken »med så stor skyndsamhet som möjligt». Andra frågor behövde inte så långsamma utredningar, men när det gällde kvinnans politiska rösträtt, funnes ingen gräns för vad männen och samhället behöva i fråga om utredningar och garantier. Hr *Petersson* i Södertälje påpekade likaledes, att utredningen av verkningarna vore onödig, då den omöjligt kunde leda till några oomtvistligen säkra resultat och beklagade, att statsministern inte kunde ge någon upplysning om, när utredningen skulle bli slutförd, då tiotusentals svenska medborgare med otålighet väntade på, att riksdagens löfte av år 1906 skulle bli uppfyllt. Då herr Lindman inte såg ut att vilja svara något mer, vände sig hr Lindhagen ännu en gång till honom och frågade, om han verkligen tyckte, att utredningen om äktenskapsfrekvensen och nativiteten borde äga rum. Hr Lindman fann sig då till sist föranlåten att svara härpå, fast han tyckte, att det var aggressivt av herr Lindhagen, »då han rent av ville söka köra upp mig från min plats för att få svar på frågor, som han ansåg sig icke ha fått något svar på». För resten kunde han inte förstå, varför hr Lindhagen kom med frågor, då han hade reda på saken förut. Utredningen skulle ju vara *allsidig*, och hr Lindhagen skämtade visserligen över äktenskapsfrekvensen och nativiteten, men hr Lindman tyckte, att deras sjunkande inte var något att skratta åt. Med siffror påvisade han därefter, att både äktenskapsfrekvens och nativitet voro särdeles låga i Sverige. Vad professor Reuterskiöld beträffade, vore det inte klokt att ålägga en vetenskapsman att ha en utredning färdig till en viss dag. Härtill svarade *frih. Palmstierna*, att äktenskapsfrekvensen inte berodde på, om kvinnan röstade vart tredje år, utan det vore ett ekonomiskt spörsmål av socialdemokratisk natur, och dess sjunkande borde föranleda hr statsministern till allvarliga ansträngningar i helt annan riktning. För övrigt fann han, att hr statsministerns yttrande givit vid handen ett bristande intresse för hela denna stora fråga. Hr Lindhagen för-

sökte göra klart för hr Lindman, att han också ansåg den sjunkande äktenskapsfrekvensen och nativiteten för en högst allvarlig fråga — det var bara sammanställningen med kvinnans rösträtt som var löjlig. Han tyckte för sin del, att man gott kunde förelägga t. o. m. en så hög person som en professor att göra en utredning färdig till en viss tid, men regeringen saknade fullkomligt intresse för denna sak. Hr Branting hade samma uppfattning och jämförde den långsamhet, varmed denna utredning bedrevs, med den iver regeringen visat, då den upplöste arbetsavtalslagstiftningskommittén, för att fortare få fram ett lagförslag i denna fråga. Hr Lindman protesterade mot slutsatsen, att regeringen intet intresse hade för saken och frågade: »Vill hr Branting, att jag skall upplösa statistiska centralbyrån, och att jag skall upplösa professor Reuterskiöld också?» Debatten slutade med ett mycket häftigt replikskifte angående regeringens intresse för kvinnans rösträtt och framför allt angående vilka intressen som förmått regeringen att upplösa avtalslagstiftningskommittén, varvid hr Lindman beskyllde hr Branting och hr Lindhagen hr Lindman för att tala osanning.

Trots regeringens försäkran om sitt intresse för kvinnornas rösträttsfråga ansågo kvinnorna, att den igångsatta utredningen om äktenskapsfrekvensen och nativiteten i Australien och Amerika var förhållningspolitik, och en mängd protestresolutioner häremot antogos vid möten anordnade av F. K. P. R.

Mot slutet av riksdagen upptäckte kvinnorna att ett angrepp förbereddes mot en del av deras redan vunna rättigheter. Som förut omtalats var det först vid centralstyrelsemötet i Jönköping i januari 1910 som det av fru Anna Wicksell påpekades, att en gift kvinna, vilkens man har kommunal rösträtt, enligt de nya kommunallagarna själv kan få rösträtt, om hon deklarerar för en obetydlig inkomst. Kvinnorna voro förtjusta över upptäckten, och satte i gång en livlig agitation för att upplysa de gifta kvinnorna om förhållandet och förmå dem att skaffa sig egna inkomster och deklarerera för dem. Regeringens medlemmar förklarade emellertid, att detta inte var någon ny »upptäckt» alls, de hade hela tiden insett rätta förhållandet, och lagarna voro tillkomna för att giva den gifta kvinnan ökade rättigheter. Men det fanns tydligen åtskilliga andra, som inte begripit saken lika bra då lagen stiftades, och som inte voro så alldeles belättna med upptäckten.

Detta är behandlades vid riksdagen en kungl. proposition om förändrad skattelagstiftning. Bland de motioner, som med anledning härav framkommit, fanns också en av hr Johan Östberg, som handlade om beivringen och där det fanns instuckat

utan motivering ett förslag till ändring av bevillningsförfordningen så lydande:

»Inkomst taxeras i jämna hundratal kronor, så att överskjutande belopp, som icke uppgår till fullt hundratal, bortfaller. Inkomst som understiger 200 kronor taxeras icke i något fall.»

Detta innebar ju att stryka ett streck över de gifta kvinnornas — åtminstone för dem nyupptäckta — möjligheter, innan de ännu hunnit använda dem. Ingen hustru skulle, om detta förslag ginge igenom, få rösträtt, såvida hennes privata inkomst icke uppginge till 200 kr. Alla hustrur, som huvudsakligen ägnade sig åt hemmet, skulle bli uteslutna utom i de fall, då de hade en tillräckligt stor egendom under egen förvaltning. Bevillningsutskottet generade sig inte för att vilja ändra en lag, som antagits blott två år förut, utan tillstyrkte förslaget; man höll väl inte alltför strängt på, att riksdagen verkligen då begripit vad det var frågan om. Utskottet ansåg t. o. m. att det var riktigt att det genom detta stadgande skulle »förebyggas att gift kvinna, som deklarerat inkomst understigande 200 kronor, skulle, därest inkomsten rättsligen varit från mannens förvaltning undantagen, bliva för densamma särskilt taxerad och till följd härav även erhålla kommunal rösträtt». Mot utskottets beslut reserverade sig *hrr Karlsson* i Göteborg, *Branting*, *Bonde*, *Kvarnzelius*, *Olofsson* och *Kobb*, vilka ansågo att detta nya moment icke bort intagas i förslaget.

Frågan behandlades först i Andra kammaren, där *hr Karlsson* i Göteborg försvarade reservanternas ståndpunkt och uppläste en resolution innehållande en protest mot *hr Östbergs* motion i denna punkt, vilken antagits på ett möte i Stockholm, anordnat av L. K. P. R. I *hr Karlssons* yttrande instämde en stor mängd av kammarens ledamöter. *Hr Ericsson* i Ovanmyra försökte sig på ett medlingsförslag, som gick ut på att gränsen skulle sättas till 100 kronor i stället för 200. *Finansminister Sartz* uppträdde emellertid bestämt emot såväl *hr Östbergs* som *hr Ericssons* förslag. Regeringen hade vid framläggandet av sitt förslag förutsett, vilka verkningar med avseende på den gifta kvinnans kommunala rösträtt skulle komma att inträffa, och det kunde därför från dess sida icke vara önskvärt att göra någon ändring. Han ansåg för övrigt att den lilla ökning i det gemensamma röstetalet, som en familj kunde få genom att hustrun deklarerade för en inkomst under 100 kronor — högst en röst, ibland ingen — icke hade någon större betydelse. *Friherre Bonde* betygade sin stora tacksamhet till finansministern för hans yttrande. Han fann det egendomligt att man på detta sätt uti riksdagens sista timme skulle få en rösträttsfråga in-

smugglad i ett bevillningsutskottetsbetänkande. Efter finansministerns uppträdande fann han emellertid saken tydlig och klar, och trodde inte att många i kammaren skulle vilja ge sitt bifall till bevillningsutskottets betänkande. Detta såväl som hr Ericssons förslag blev också utan votering avslaget.

I Första kammaren uppträdde *hr Ljungberg* och föreslog liksom *hr Ericsson* i Andra kammaren, att man skulle sätta gränsen till 100 kronor. *Finansministern* försvarade också i denna kammare regeringens ståndpunkt från 1908 och motsatte sig den föreslagna ändringen. *Hr Östberg* förklarade att det inte var ofta man fick uppbära klander för att man föreslagit skattefrihet och skattelindring. Det vore orimligt att ha besvär med taxering och utfärdande av skattesedlar för alltför små belopp. Den gifta kvinnan skulle bli oskäligt gynnad, och det till på köpet den gifta kvinnan, som skaffade sig extra arbete, men inte den som uteslutande ägnade sig åt hemmet. Emellertid förenade han sig i *hr Ljungbergs* yrkande. *Hr Hildebrand*, som nu kommit in i Första kammaren, höll emellertid denna gång på att kammaren borde iakttaga decorum och inte ändra en lag som antagits två år förut, detta så mycket mer som han sökte påvisa, att båda kamrarna verkligen begripit vad de gjort. Icke desto mindre antogs *hr Ljungbergs* förslag utan votering.

Ställningen var kritisk, ty förslaget räknades som bevillningsfråga och skulle således gå till gemensam votering. Och som man redan var inne i juni månad, började kamrarnas ledamöter att övergiva riksdagen och resa hem, varför utgången nästan kom att bero på en slump. När den gemensamma voteringen gick av stapeln deltog inte mer än 195 av riksdagens 380 ledamöter. Voteringen utföll så, att förslaget avsågs med 104 röster mot 91. Angreppet var således avvärjt.

1911.

Andra kammaren antager för andra gången Liberala samlingspartiets motion.

Eftersom riksdagen 1911 var den sista i perioden, voro kvinnorna angelägna att få veta, om regeringen ämnade till den göra färdig utredningen och framlägga en kungl. proposition i frågan. På hösten förut lät det också tämligen förhoppningsfullt, men när centralstyrelsen vid sitt möte i Stockholm i januari 1911 uppvaktade statsminister Lindman med en förfrågan härom, fingo de till svar att regeringen gjort allt för att se till att utredningen skulle snarast möjligt bli färdig, men att han oavsett

utredningen icke ansåg »denna fråga böra framföras, förrän man fått erfarenhet om verkningarna av den stora rösträttsreformen. Genom den allmänna rösträttens införande för män har valmännens antal blivit mer än fördubblat. Jag anser det icke vara förenligt med ansvarsmedveten politik, att innan man ens en enda gång fått erfara resultatet av denna ökning av valmanskåren skrida till en ytterligare ökning av densamma.»

Med anledning av detta uttalande, som naturligtvis publicerades i pressen, berördes frågan i riksdagen redan vid remissdebatten. *Hr Hellberg* gick i Första kammaren tillrätta med *hr Lindmans* olika ståndpunkter i denna fråga och påminde om regeringens gamla löften som väckt förhoppningar, vilka nu definitivt gäckats. Detsamma påpekades i Andra kammaren av *frih. Bonde*, som även undrade på vad sätt verkningarna av rösträttsreformen skulle kunna inverka på regeringen, eller om den möjligen misstänkte, att verkningarna skulle bli sådana, att den ej alls nästa år skulle vara i tillfälle att framlägga något förslag. Även *hr Nilsson* i Malmö upptog frågan i sitt anförande och yttrade bland annat: »Hur mycket högerpartiet än säger sig ha till sin egen uppbyggelse annekterat från det liberala programmet, så kunde det nog ha skäl att utsträcka annekteringen även till den kvinnliga rösträtten, så mycket mer som Andra kammaren redan utan debatt och utan votering accepterat densamma.»

Liberala samlingspartiet återkom sedermera även vid denna riksdag med sin motion i kvinnornas rösträttsfråga, framburen av *hr Staaß* m. fl. i Andra kammaren och av *hr Beckman* m. fl. i den Första, liksom *socialdemokraterna* med sin om författningsrevision och kvinnorösträtt. Likaså väckte *hr Albert Bergström* med instämmande av *hr Olsén* i Första kammaren motion om att riksdagen täcktes besluta »att svensk gift moder och kommunalt röstberättigad kvinna erhåller samma politiska rösträtt och på samma villkor som man».

Samlingspartiet upptog detta år i sin motion utom historien även några antydningar om professor Reuterskiölds utredning, som nu blivit till riksdagen överlämnad, varvid särskilt anmärktes att något stöd från denna inte kunde fås för hans excellens statsministerns under fjolårets interpellationsdebatt uttalade antagande av något slags orsakssammanhang mellan kvinnorösträtt å ena sidan samt minskning i äktenskapsfrekvens och nativitet å den andra.

Hr Bergström ville i sin motion som särskilt motiv påpeka »den förlust samhället gör, så länge det icke tillgodogör sig för sin utveckling den särskilda ansvarskänsla och den erfarenhet, som endast kvinnan kan förvärva och utan vilkas tillgodogörande

även i det politiska livet en fullt sund utveckling icke kan vara möjlig. Då helt visst kvinnans ansvarskänsla som moder och erfarenhet som självförsörjande är av största betydelse och sålunda i första hand bör tillgodogöras», så hade motionären gjort ovannämnda hemställan.

Konstitutionsutskottet avstyrkte emellertid samtliga motionerna. Först och främst var utredningen ännu inte färdig, det fattades ännu en del erfarenheter från utlandet, och då var det inte rådligt att föregripa resultatet. »Utskottet tillåter sig vidare framhålla», heter det, »att det icke heller kan vara välbetänkt att så omedelbart efter genomförandet av 1909 års genomgripande rösträttsreform, och innan någon erfarenhet av dess verkningar hunnit vinnas, vidtaga ytterligare en så vittomfattande omläggning av de politiska rösträttsbestämmelserna, att antalet valberättigade åter på en gång skulle mer än fördubblas. Enligt utskottets uppfattning har för övrigt idén om kvinnans politiska rösträtt ej ens bland kvinnorna själva vunnit den anslutning, att en reform i överensstämmelse med motionärernas förslag kan anses vara av behovet påkallad. Under sådana förhållanden saknar utskottet för närvarande anledning att ingå på de principiella invändningar, som kunna göras gällande mot den nu ifrågasatta reformen.» Reservationer avgåvos av några herrar mot motiveringen samt av *hrr af Callerholm, Bonde, Ericsson, Berg* i Göteborg, *von Schéele* och *Edén* till förmån för hr Staaffs m. fl. motion.

Debatten i Första kammaren inleddes av *hr Berger*, som ansåg att utskottets skäl, att utredningen inte vore färdig och att riksdagen därför inte borde föregripa resultatet av nämnda utredning, voro tillräckliga för ett avslagsyrkande. Några andra skäl hade utskottet inte bort komma med. »Jag bör, angående min ställning i sakfrågan», sade *hr Berger*, »tillägga, att jag för min del alls icke kan gilla utskottets avvisande hållning mot kravet på politisk rösträtt för kvinnor.»

På grund härav yrkade han, att det stycket av utskottets motivering som började med »Utskottet tillåter sig» — och slutar med orden »nu ifrågasatta reformen» (d. v. s. just det ovan citerade) skulle utgå.

Därefter uppträdde *hr Hellberg* och karakteriserade utskottets avstyrkande utlåtande med ett yttrande som en student en gång haft om en förste tenor i Uppsala: »han hade ingen synnerligen stark röst, men han sjöng falskt». Vidare undrade han vad utskottet menade med, att det saknade anledning »ingå på» de principiella invändningarna; menades det att »anföra» dem eller »vederlägga» dem — det var litet otydligt, men det borde väl vara för att »vederlägga» efter de välvilliga yttranden som

utskottet 1906 hade om kvinnans rösträtt. Riksdagen begärde också 1902 »en från alla synpunkter fullständig utredning» om männens allmänna rösträtt, men sedan blev det bara en utredning om proportionella val — det var allt. Varför behövde då kvinnornas rösträttsfråga så mycken utredning? Därefter påvisade talaren det lönlösa i att av erfarenheterna från rösträttsutvidgningen för män söka få någon ledning för bedömandet av kvinnornas rösträttsfråga, och gent emot utskottets tal om bristande intresse å kvinnornas egen sida uppvisade han, att kvinnorna med de små resurser, som stått dem till buds, åstadkommit och uppehållit sin rösträttsrörelse på ett sätt, som gott talde jämförelse med männens agitation för allmän rösträtt, som ju dock arbetade under så mycket gynnsammare förhållanden. Trots denna upplysande utredning käckade *hr Clason* som vanligt om kvinnornas bristande intresse, talade om att en eller annan lokalförening dött eller uppgått i andra föreningar och påstod t. o. m., att opinionen mot kvinnans rösträtt nu vuxit sig starkare i landet bland kvinnorna själva. *Hr Fahlbeck* hade bekymmer för försvarsfrågan om kvinnorna skulle få rösträtt, eftersom de äro främmande för sådana ting och inte hava värnpliktens börda. *Hr Steffen* sade sig inte förstå detta argument, då det ju inte är något nöje att fullgöra värnplikt, varför det vore troligare att de som slippa den skulle bli mera släpphänta mot militära krav, än de som personligen fingo bära värnpliktens börda. *Hr Kjellén* talade om för kammaren att man med suggestionens makt sökt övertyga den om att det bara var en tidsfråga, när den kvinliga rösträtten skulle gå igenom, så att man lika gärna kunde slå till med detsamma, men han ville nu bryta denna suggestion genom att omtala, att den kvinliga rösträttsrörelsen år 1906, då riksdagen skrev sin skrivelse, befann sig i sitt »perihelium». »Den var då närmare sitt mål än den förut varit och hädanefter kommer att bliva.» Efter 1905 voro nämligen sinnena öppna för tillmötesgående och medgivanden, och eftertänksamheten sov. Men eftersom det sedan ändå trots männens allmänna rösträtt inte blev någon nationell samling, så hade eftertanken vaknat, »och därmed har kvinnans chance att få till statens, till mannens och till sin egen skada offra sig på politikens altare gått förbi». *Hr Kjellén* tyckte att utskottets skäl voro litet för temporära och svaga, varför han för egen del kom med följande mer kraftiga inlägg: »Den största av de grupper, som bildar den svenska kvinnan, är ännu *bondhustrurnas*. Reformen borde därför stå eller falla med sin inverkan på dem. Har man ens allvarligt tänkt sig in i denna verkan? Om det finnes någon, som uppehåller detta rike från själva grunden, så är det bondens hustru med sitt tysta arbete i kök, visthus och

ladugård från den tidiga morgonen till sena kvällen. Nu finnes här redan ett distraherande inflytande, och det ligger på det fireligiösa området. Man talar i mina västgöta hembygder om kvinnor, som fått 'rännarevanan', det är sådana, som springa omkring på bönemöten, och det ordet anses icke som någon hederstitel för dem. Men hur skulle det då bli, om denna vana uppmuntrades och leddes in i det politiska livet? Man kommer icke ifrån med det svaret, att här gäller det bara ett uppbåd vart tredje år. Man förnedrar rösträtten med ett sådant svar. Vill man dra in nya element i politiken, så får man också taga den praktiska konsekvensen att dessa element skola uppfostras för denna uppgift, och detta förutsätter bevisande av möten, åhörande av föredrag, regelbunden tidningsläsning och dylikt. Tror man nu, att bondhustruns kall lämnar tid övrig för sådant? Tror man, att det kan ske utan att hemmet, på vilket den föregående talaren, liksom vi alla, satte så mycket värde, får lida.» Vidare ansåg han, att det vore ett *misstroendevotum* mot mannen att införa kvinnlig rösträtt, emedan han då skulle degraderas till minoritet på sitt av ålder innehavda naturliga område. Däremot vore det inte något misstroendevotum eller något förödmjukande för kvinnan om hon förmenades denna rätt, »ty därmed har man bara sagt, att man icke anser politiken tillhöra hennes naturliga område, och däri ligger sannerligen intet nedsättande?» *Hr Beckman* försvarade kvinnorösträtten både från rättvisans och statsnyttans ståndpunkt. *Hr Bergendahl* beklagade att de gamla högerkämparna för kvinnans rösträtt, landshövding Sjöcrona och lektor Säve, icke mer voro där, och förklarade sig närmast ansluta sig till *hr Bergströms* ståndpunkt och vilja ge sin röst åt ett yrkande i anslutning till *hr Bergströms* motion, om ett sådant yrkande framställdes. Märkvärdigt nog blev detta icke förhållandet. Varken *hr Bergström* eller *hr Olsén* hade ett ord att säga till försvar för sin motion, och *hr Trygger*, som förut i kammaren försvarat en ståndpunkt, som åtminstone delvis överensstämde med *hr Bergströms*, hade denna gång intet yrkande. Han hade visserligen reserverat sig i utskottet, men bara därför att han inte ansåg utredningen vara något skäl emot rösträtten. Därom fällde han under debatten följande beaktansvärda yttrande: »För övrigt vill jag säga, att den erfarenhet man har av utredningar i kvinnofrågan icke är så synnerligen tillfredsställande. Riksdagen beslöt år 1909 en ändring i 28 § regeringsformen, varigenom kvinnor skulle beredas tillträde till vissa ämbeten. Men mot vad som första gången av mig föreslagits, beslöts det, att denna rätt för kvinnan skulle närmare bestämmas av grunder, som av konung och riksdag godkänts. Det var år 1909, som riksdagen beslutade denna

grundlagsändring, och ännu i dag hava vi icke fått dessa grunder. Utredningen har knappt vållat annat än fullkomlig villervalla. Vad som hittills framkommit, är av natur att rent av omintetgöra riksdagens beslut om ändring av grundlagen. Med denna erfarenhet för ögonen är det icke utan att man blir ganska skeptisk i fråga om dylika utredningar.» *Hr Gezelius* tyckte att utskottet varit för tillmötesgående, som blott stött sitt avslagsyrkande på konjunkturskäl, och ville ha en liten ändring för att ingen skulle kunna tro att utskottet var principiellt välvilligt. En del repliker växlades yttermera mellan *hr Kjellén* och *Clason m. fl.* och *hr Hellberg* varvid denne fick tillfälle att citera ett yttrande av *mrs Chapman Catt* från Londonkongressen om »antis». *Mrs Catt* befann sig själv på riksdagsläktaren, ty debatten försiggick i maj, således kort före kongressen i Stockholm.

Utskottets avstyrkande hemställan antogs emellertid oförändrad med 105 röster mot 23, som avgåvos för *hr af Callerholms* reservation.

Någon *debatt* kan man inte säga att det blev i Andra kammaren detta år heller, om man nämligen med det ordet menar, att personer av olika ståndpunkt utbyta skäl och motskäl, ty högern hade ingenting att säga till försvar för sitt motstånd mot kvinnorösträtten. Förste talare var *hr af Callerholm*, vilken gent emot professor Reuterskiölds åsikt att denna fråga vore en maktfråga betonade, att han ansåg den som en rättfärdighetsfråga, och yrkade bifall till sin reservation. Detsamma gjorde *hr Larsson* i Västerås å socialdemokratiska riksdagsgruppens vägnar. *Hr Jansson* i Djursåtra yttrade: »Herr talman! Då en förlängning av diskussionen i denna fråga är alldeles onödig, enär den ju icke kan inverka på den allmänna uppfattningen här i kammaren, skall jag endast be att för min del få yrka bifall till konstitutionsutskottets avslagsyrkande.» Detta var allt vad högern hade att i ärendet anföra, trots att *frih. Bonde* beklagade, att han inte fick höra mer *tulande* skäl. Han bemötte också utskottets tal om att kvinnorna inte visat nog intresse och undrade, om man ville framtvinga samma metoder här som i det brittiska riket. »Kanhända vänta ministrarna icke blott på moraliska, utan även på fysiska käpprapp, för att de skola tvingas att se, att här verkligen står makt bakom ordet.» Men all ironi var förspild, ministrarna voro lika tystlåtna som högerriksdagsmännen. Men votera efter partiståndpunkt, det kunde högern åtminstone. Ty *hr af Callerholms m. fl.* reservation antogs visserligen, men blott med 120 röster mot 92, vilka senare således avgåvos av *hr Lindmans* trogna men tysta drabanter.

Högern hade således definitivt blivit motståndare mot kvinnans rösträtt, och den uttalade också detta i sitt valprogram, vilket kort därefter offentliggjordes.

Men valen visade en så stark förskjutning åt vänster, att de sopade bort hela högerministären. Den nya frisinade regeringens första åtgärd blev att upplösa Första kammaren, så att de efter de nya grunderna sammansätta landstingen fingo välja den på nytt. Visserligen är högern ännu i majoritet i Första kammaren, så att denna fortfarande kan motsätta sig rättvisans krav, men en påminnelse om sin dödlighet har den dock fått.

1912.

Kungl. proposition om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor på samma villkor som för män.

I överensstämmelse med under valrörelsen givna löften framlade den nya regeringen vid 1912 års riksdag en kungl. proposition, redan förebådad i trontalet, om rösträtt och valbarhet för kvinnor på samma villkor som för män till riksdagens båda kamrar. Den överensstämd ganska nära med samlingspartiets förutvarande motioner i ämnet. Den enda punkt, där vissa svårigheter kunde göra sig gällande vid tillämpandet av principen lika rättigheter för man och kvinna, var utskylds- och fattigvårdsstrecket. K. M:t föreslog här att hustrun till en man, som ej fullgjort sin skatteplikt, skulle förlora sin rösträtt, även om hon för egen del betalat henne själv åliggande skatt — såvida hon ej gjort boskillnad. Liknande bestämmelser skulle gälla för häftande av fattigvårdsunderstöd. Vidare föreslogs att vid val till Andra kammaren äkta makar skulle ha rätt att rösta med fullmakt för varandra, ehuru eljes den gamla principen om personlig utövning av rösträtt bibehölls. Detta medgivande var avsett att underlätta röstningen särskilt för landsbygdens folk, där ju svårigheter kunde förefinnas för man och hustru att samtidigt lämna hemmet.

Ett par socialdemokratiska motioner, som utom borttagandet av könsstrecket även påyrkade ändringar av de andra strecken, förekommo ånyo vid denna riksdag.

Konstitutionsutskottet tillstyrkte den kungl. propositionen med reservationer dels från samtliga högermän, dels av *herrar Branting, Wavrinsky, Nilsson och Larsson* i Västerås, vilka, därest *hr Brantings* m. fl. motion om upphävande av utskyldsstrecket ej ginge igenom, åtminstone ville påyrka, att hustru, som har egen debetsedel och betalat sin skatt ordentligt, ej skulle mista

sin rösträtt därför att hennes man försummat sin skatteplikt, även om de ej hade boskillnad.

I Första kammaren öppnades debatten med ett längre anförande av *hr Thyren*, som denna gång åtagit sig uppdraget att vara högerns banérförare. (Ännu vid den internationella rösträttskongressen i Stockholm 1911 stod han bland dess hedersledamöter och hade sålunda då liksom före sitt inval till Andra kammaren 1908 förklarat sig vara vän av kvinnans rösträtt, men sedan hade han fallit igenom vid valet till Andra kammaren och i stället av högern i Uppsala läns landsting insatts i Första kammaren. Det var förmodligen för detta han visade sin tacksamhet genom att avsvärja sin förra ståndpunkt). Han började också som en rätt lärjunge av den nya högertron att uppdelat skälen för och emot kvinnans rösträtt i lämplighetsskäl och rättfärdighetsskäl. Av dessa vore lämplighetsskälen de enda, som borde tillmätas någon betydelse. Bland lämplighetsskälen mot kvinnans rösträtt anförde *hr Thyren* den inverkan denna kunde ha på totalförbudet. Om kvinnorna hade rösträtt, kunde totalförbudet drivas igenom, utan att majoriteten av landets män vore med därom, och detta vore inte alls lämpligt. Någon nämnvärd nytta skulle kvinnornas rösträtt heller inte medföra, ty »*in summa* för vad angår nyttan: idéer kunna kvinnorna 'utslunga' lika bra ändå; *praktisk* humanitet kunna de utöva alldeles lika bra ändå, speciella representanter för humanitet och kultur väljas redan nu i tillräckligt antal; manliga representanter äro i den speciella verksamhet, som är lagstiftarens, ingalunda genomsnittligt sämre än kvinnliga; och avskummandet av de mest begåvade kvinnorna från familjen till politiken är ingalunda till samhällets verkliga bättnad». Skadan av kvinnans rösträtt skulle däremot vara påtaglig. Samhällsnyttan kunde komma i strid med kvinnornas likhetssträvan, såsom t. ex. i fråga om lagen om förbud mot kvinnligt nattarbete. Men värst var det med de indirekta verkningarna. Genom regeringsförslagets bestämmelse, att en hustru, som har boskillnad med sin man, skulle ha rösträtt, även om mannen underlåte att betala skatt, skulle hustrun, om de begärde boskillnad och hon sedan ingen inkomst hade, kunna få behålla rösträtten, medan mannen skulle stupa på utskyldsstrecket, och detta måste så småningom leda till utskyldsstreckets avskaffande. Kvinnorna skulle även dessutom ligga över männen vid val till Andra kammaren, emedan de äro flera, men till Första kammaren skulle männen få övertaget på grund av den 40 gradiga skalan, då de i allmänhet ha större inkomster än kvinnorna. Detta åter skulle leda till att också den 40-gradiga skalan — grunden för Första kammaren — slopades. Vidare skulle införandet av dessa nya oskolade massor inverka

skadligt på partiprogrammen, öppna chanser för politiska *företagare*, som skulle spekulera i dessa massor med löften och program, vilket allt skulle bli mycket farligt för vår politiska självständighet. Dessutom fordrade ju inte ens rättvisan att kvinnorna skulle få rösträtt förrän de *genomsnittligen* hade samma politiska kompetens som männen, men det hade inte kvinnorna och skulle heller inte komma att ha det förrän, »då alla kvinnor ha blivit självförsörjande och familjen i egentlig mening tillhör historien». Hr Thyrén hoppades därför, »att förhållandena *aldrig* måtte bli sådana, att man kan säga: kvinnokönet *bör* rättvisligen äga politisk rösträtt, aldrig så länge Sverige är ett självständigt land — vad sedan sker intresserar mig mindre.»

Hr Hellberg påpekade att av de skäl, som förra året anförts mot kvinnornas rösträtt, voro två nu avförda: utredningen var färdig, männens rösträttsfråga var löst och man hade redan sett dess verkningar. Återstod endast att kvinnorna själva icke voro tillräckligt intresserade av rösträtten, vilket sista skäl talaren ej fann vara rättvist. Sedan bemötte talaren de principiella motståndarna mot rösträtten och vände sig då särskilt mot hr Thyrén. Efter anförande av ett yttrande av mrs Catt under röstrettskongressen om professor Kjellén (som det året betygat att rörelsen nått sitt perihelium), att han borde akta sig att bli »en fluga på utvecklingens hjul», yttrade talaren: »Ja, detta utvecklingens hjul rullar nog framåt, även om det blir två flugor, eller ändå flera på det». Vidare citerade talaren ett yttrande mot hr Thyrén från en debatt i Andra kammaren, att han påminde om en bekant berättelse om en statsadvokat, som först försvarade ett förslag och därefter i ett andra anförande nedgjorde detsamma. Talaren i Andra kammaren hade sagt, att han under hr Thyréns stora tal alltid hade kännning av att ett sådant där andra glänsande anförande liksom svävade i luften. »Denna gång, mina herrar», sade hr Hellberg, »har icke hr Thyréns andra anförande svävat i luften, ty i själva verket är det hans *andra* anförande vi hava hört». Det första anförandet var nämligen det hr Thyrén hållit 1908 under valsommaren. Hr Hellberg uppläste detta och fann det vara ett ganska gott inlägg till förmån för den sak han nyss bekämpat. Hr Hellberg tyckte att hr Thyrén »brast i bevisningen», då det gällde att påvisa den samhällsskada, som kvinnans rösträtt skulle medföra. Han fann hr Thyréns argumentering vara byggd på idel hugskott. För resten ansåg hr Hellberg, trots hr Thyrén, att de principiella motståndarna egentligen voro ur räkningen, det var mest uppskovsmotståndarna man hade att tänka på, de som resonera: »Vi hava nyss genomfört den stora manliga rösträttsreformen. Kan det inte få anstå ännu en tid med den kvinnliga?» Men

det vore inte klokt att resonera så — kvinnorna ämnade inte lämna riksdagen i fred, förrän de fått rösträtten. Motståndet skulle endast stimulera dem och vända sig mot det parti, som stode emot deras krav. Från valrörelsen anfördes följande siffror, hämtade ur L. K. P. R:s statistik, vilken berömdes för sin stora samvetsgrannhet: det hölls då inte mindre än omkring 220 föredrag av ett 30-tal kvinnor inför en sammanlagd åhörarekrets av ungefär 90,000 personer. Dessa kvinnor intygade att åhörarna varit intresserade för frågan. Medan vänsterkvinnorna sålunda arbetade, voro högerkvinnorna bundna, då de inte ville hjälpa vänstern och icke kunde arbeta för ett parti, som stod deras sak emot. Vidare ansåg talaren att någon fara för en förskjutning till förmån för socialdemokraterna, som så många fruktade av kvinnans rösträtt, ej förelåg. Talaren slutade med, att betyga att man icke hade råd att undvara kvinnan i samhällsarbetet. »Var det icke måntro i en sann fosterländsk känsla därav, som efter den stora prövningen år 1905 Riksdagen gjorde sitt principuttalande för kvinnans rösträtt? Nu är stunden kommen att infria det löfte, som låg i detta uttalande. Frågan är nu om Riksdagen skall svika detta löfte. Riksdagen har att själv giva svar därpå». *Hr Steffen* påvisade att utvecklingen omdanar de förhållanden, som en gång gjort den uppdelningen naturlig, att mannen upprätthöll det offentliga samhällslivet och kvinnan hemmet. Han yrkade bifall till hr Brantings m. fl. reservation. *Hr Kjellén* försökte parera »flugorna på utvecklingens hjul», men var eljes mindre vältalig än året förut. *Hr justitieministern Sandström* citerade vad riksdagen själv sagt i sin skrivelse 1906 om nyttan av kvinnans rösträtt och undrade om kammaren ändrat ståndpunkt sedan dess. Gent emot de farhågor för farliga verkningar av rösträtten, som framhållits, anförde justitieministern, att när man diskuterat denna fråga i engelska parlamentet, så hade verkningarna i de engelska kolonierna i Australien, som redan infört kvinnorösträtten, flera gånger citerats av anhängarna av kvinnans rösträtt, men ej av motståndarna, vilka således ej kunnat leta fram några skadliga verkningar. Därvid hade också citerats en resolution av Australiska senaten, så lydande: »Senaten är av den mening, att utsträckningen av rösträtten till de australiska kvinnorna på samma villkor som för män — till stats- och förbundsparlamentet — har haft de mest välgörande resultat. Det har medfört mera ordning vid valför rättningarna. Vid senaste valet visade i de flesta staterna kvinnornas röster en större proportion av tillväxt än männens. Den kvinnliga rösträtten har givit en ökad kraft åt lagstiftningsarbetet, särskilt det som berör kvinnor och barn, ehuru kvinnorna ingalunda ägnat sig åt dylika frågor med uteslutande av

sådana, som äga vidsträcktare betydelse. I frågor rörande försvaret och riksstyrelsen hava de visat samma vidsynthet och urskillning som männen. Reformen har medfört uteslutande goda resultat, ehuru olyckliga verkningar voro förespådda, och vi hålla bestämt före, att alla nationer, som hava representantförsamlingar, skulle vara väl betjänta av att giva rösträtt åt kvinnorna». Denna resolution var enhällig. Att ytterligare förhåla rösträtten stode också illa tillsammans med kammarens uttalande 1906. Ty om det var riktigt, vad kammaren då ansåg, vore det ej värt att uppskjuta frågan på obestämd framtid, utan ett bifall till den kungl. propositionen var den logiska konsekvensen av kammarens en gång intagna ståndpunkt. *Hr Beckman* protesterade också mot svartmålningarna och förordade förslaget både ur *statsnyttans* och *rättvisans* ståndpunkt. *Hr Clason* talade som vanligt om, att han inte tyckte, att kvinnorna dokumenterade sitt intresse så värst mycket, och påstod fortfarande att i utlandet oppositionen mot frågan var i tillväxt. Vidare citerade han en »hederlig danneman» från striden om rösträttsförslaget 1907, vilken på ett möte skulle ha yttrat: »den *fromma, ädla och gentila kvinnan*, hon vill icke hava någon rösträtt, utan den som vill ha den, det är blott den *bistra och istadiga kvinnan*.» *Hr Olof Olsson* avhånade *hr Thyren*, som alltid uppträdde som den store varnaren inför kammaren, och hotade med allehanda olyckor. Han påminde om den store Kryssostomus, som lär ha sagt, att av alla vilda djur var kvinnan det farligaste. Talaren såg frågan mycket enkelt, sade han. Kvinnor med alla sina förtjänster voro tillfinnandes här och då vore det icke mer än rätt och billigt, att allt vad de äga finge återspeglas i samhället. Vidare vände han sig mot den Widellska utredningen, som han ansåg ha lyckats att alldeles gå på sidan om saken. Den har behandlat kvinnornas fruktsamhet, barnens dödlighet, skilsmässor, men däremot ej kvinnoarbetet. Hade man fått den frågan ordentligt utredd i stället, så hade man nog kunnat få klart för sig, att kvinnan själv måste representera sina intressen i samhället. Männen talade så vacket om, att kvinnorna skola vårda den heliga elden på husaltaret, men själva hålla de till på restaurangerna. De talade om att hon skall vara »from» och »ädel», ja, t. o. m. »ljuv», men samtidigt driver livet henne ut ur hemmet, ner i gruvor och upp på byggnadsstegarna att bära murbruk. Vore det ändå inte en ganska egendomlig jordmån för den där ljuvheten, som karlarna ville bevara hos kvinnan. Talaren instämde i *hr Steffens* yrkande. *Hr statsminister Staaff* upptog till behandling spörsmålet huruvida det var sannolikt, att denna fråga kunde komma att avskrivas från dagordningen eller om den komme åter till dess den finge sin lösning. Han

ansåg, att det var omöjligt att det krav, som här framställts av kvinnorna, skulle kunna tillfredsställas genom något annat än sin egen uppfyllelse. Detta därför att det ingenting annat vore än ett nytt uppslag på ett särskilt område av den största politiska kraft, som verkat under mer än ett sekel, den politiska kraft, som den franska revolutionen formulerade såsom fordran på jämlikhet. De ofrälse störtade adelsprivilegierna, de medellose censusrösträtten och införde vad man *kallat* den allmänna rösträtten, *kallat*, intill dess kvinnorna fordrat att bli behandlade som fullmyndiga medborgare. Likaväl skulle också kvinnorna nå fram till sitt mål. Kvinnornas fordran på rösträtt vore ju också den naturliga följden av den utflyttning i samhällsarbetet, som utvecklingen medfört och vilken ej kunde vridas tillbaka. Talaren fann också högerns motvilja mot kvinnornas indragande i politiken litet egendomlig, då de icke tvekade att ta dem med som talare på stora politiska högermöten. Särskilt ville han erinra om ett protestmöte mot regeringen, då en framstående politisk talarinna enligt referaten alldeles pulveriserat den nuvarande regeringen. Om högern således satte värde på den politiska högerkvinnan utom riksdagen, vore det då logiskt att säga, att hon icke duger till att uppträda inom riksdagen. Slutligen citerade talaren högerregeringens uttalande om kvinnans rösträtt i rösträttspropositionen 1907 (se sid. 25) och bad kammaren, för att komma till den verklighet dåvarande justitieministern hoppades på, bifalla den kungl. propositionen. Hr Thyren fann sig inte föranlåten att ingå i vidare svaromål emot dem som angripit honom, utan åtnöjde sig med att fråga, om statsministern lagt märke till vad han sagt om förslagets sammanhang med *utskyldsstreck* och med *Första kammaren*. Då boskillnad vore en lätt sak, skulle ju utskyldsstreck försvinna för alla hustrur, och sedan skulle det inte vara möjligt att bibehålla det för män. Härtill svarade hr statsministern omedelbart, att det visst inte undgått regeringen, att denna *möjlighet* till boskillnad förefunnes. Däremot hade regeringen inte alls delat den uppfattningen, att detta skulle leda till en hel massa boskillnader. Erfarenheten visade nämligen, att människorna inte underkasta sig en hel mängd formaliteter, besvär och kostnader, och detta långt på förhand, blott för att få rösträtt. Det hade i andra länder visat sig, att t. o. m. ett enkelt registreringstvång såsom förberedelse för rösträttens utövning vore en börda, som folk ej gärna underkastade sig. Lika litet trodde statsministern, att kvinnans rösträtt skulle lägga så synnerligt mycket till den agitation för ändring i den graderade skalan, som redan förefunnes. Hr Thyren var icke övertygad. Hr *Gezelius* talade om socialdemokraterna, om att kvinnorna

stode på *lika* men inte på *samma* plan som männen och om att grunden för samhället vore familjen, vilken sats ehuru gammal och förhånad talaren trodde på. *Hr Berger* ville vittna om sin ståndpunkt efter som han inte hörde till något av kammarens partier, och den var detta år, att han inte var övertygad om att det fanns en verklig folkstämmning för det föreliggande förslaget, inte heller om att kvinnorna själva i stort ville ha rösträtt. Vidare delade han *hr Thyréns* betänkligheter vad de konstitutionella konsekvenserna beträffade och yrkade därför avslag. (*Hr Berger* hade föregående år (se sid. 48) protesterat mot konstitutionsutskottets avisande hållning mot kravet på politisk rösträtt för kvinnor, men nu, när det verkligen gällde själva sakfrågan, var han på motståndarnas sida. Detta kan ju vara en liten illustration till åtskilliga höger- eller halvhögerherrars ståndaktighet mot partipatryckningar. Men så stod *hr Berger* också under omval 1912 i ett landsting, där han förut valts av en mellangrupp, och där sista landstingsvalet gått åt höger. Denna artighet åt högerståndpunkten räddade emellertid ej *hr Bergers* återval.) Den kungl. propositionen föll i voteringen med 86 röster mot 58, herr *Steffens* yrkande utan votering.

Hr Nyström, som vid 1911 års val i likhet med *hr Lindman* och *Hildebrand* överflyttats till Andra kammaren, började där debatten med en resignerad förklaring, att frågans öde här vore på förhand avgjort, emedan de båda partier, som hade majoritet i kammaren, hade upptagit den på sitt program, men han ville ändå framställa sina synpunkter. Genom att anföra siffror som visade, hur valmanskåren redan genom den beslutade rösträttsändringen ökats, och hur den ytterligare skulle ökas, om kvinnorna fingo rösträtt, ville talaren visa, att denna K. M:ts proposition innebar en *revolution*, om ock under lagliga former. Och det bleve värre i Sverige än i andra länder, därför att kvinnorna voro så många flera i Sverige än männen, och en stor del av dem voro också ogifta. Talaren ansåg nämligen, att de gifta åtminstone i regel skulle rösta med männen. Justitieministern hade sagt, att han inte trodde, att kvinnans rösträtt skulle skada framstegspolitiken, men om talaren antog, att kvinnans rösträtt skulle öka det »reformdelirium», som nu rådde, så kände han sig ännu mindre tilltalad av förslaget. Såsom varande historiker fann talaren lämpligt att sluta med ett litet citat efter Tacitus. Denne omtalade nämligen att på skandinaviska halvön bodde ett folk, som behärskades av en kvinna, och hans omdöme därom var följande. »Till den grad ha de degenerat icke blott från friheten, utan också från slaveriet». (Vet *hr Nyström* månne inte, att en kvinna regerat över England under en inte allt för avlägsen tid, och att landet stod sig ändå, trots Tacitus?) *Hr*

Larsson i Västerås yrkade med flera instämmanden bifall till den socialdemokratiska reservationen, då det visat sig omöjligt att få större medgivanden angående strecken. *Hr Persson* i Tällberg tyckte, att det var märkvärdigt att hr Nyström rörde sig bland så samhällsvådliga kvinnor, att han blivit till den grad rädd att ge dem rösträtt, och förklarade sig nu som förut skola rösta för kvinnans rösträtt, därför att han ansåg det vara en gärd av rätt och rättvisa. *Hr Lundström* i Göteborg kunde inte komma på det klara med vad det var man vill vinna med kvinnans rösträtt. Från Finland hade man erfarenhet av vilka frågor, som intresserade kvinnorna i lantdagen, och för dem uttalade talaren sin ringaktning, då de huvudsakligen berörde nya och mer utvidgade rättigheter för kvinnorna och sådana frågor som oäkta barns arvsrätt, men intet som rörde den högre kulturen eller statsförvaltningen. Ännu mindre kunde man tillmäta någon betydelse av erfarenheter från andra världsdelar, och inte heller från Norge, som talaren ansåg efter sina skyddstraktater knappt vara ett fullt suveränt land. Talaren undrade, om de, som nu komme att rösta för förslaget, verkligen menade allvar. »Det är visserligen så, att detta var en stor programpunkt på valprogrammet i somras, och vi veta alla, att det tvivelsutan var ett mycket angenämt och särdeles fördelaktigt agitationssällskap, som en mängd talare då hade, vilket nu medför, att detta sällskap bör ha sin belöning för de i somras visade tjänsterna. Ingen människa förtänker detta, men å andra sidan får jag säga, att det i alla fall är god tur, att det ännu så länge finnes en Första kammare, som man ganska säkert kan lita på ännu och som nog kommer att säga nej till detta förslag». *Hr justitieminister Sandström* replikerade hrr Nyström och Lundström samt påvisade, att regeringen 1907 hade samma ståndpunkt i princip som den nuvarande, samt hänvisade även här till engelska parlamentet och erfarenheterna från Australien. *Hr Liljedahl* opponerade mot hr Lundströms ringaktning för de frågor, som intresserade kvinnorna och sade sig främst av religiösa skäl yrka på kvinnans rösträtt. *Hr Lindhagen* sade gent emot hr Nyström, att kvinnorna inte vore så oprövade som denne ansåg, utan att de hade fått lida ohyggligt under samhällets nuvarande tillstånd, och det vore på grund av den erfarenheten de nu ville ha rösträtt. Han yrkade, att en hustru aldrig skulle förlora sin rösträtt, därför att mannen häftade för utskyldsstrecket och beklagade slutligen, att vänsterregeringen av år 1906 ej tagit med kvinnans rösträtt i sitt rösträttsförslag. *Hr Lindman* anmärkte med anledning av den Kungl. propositionens hänvisning till riksdagens skrivelse, att man därav såge, att det vore bäst att vara försiktig, när man begärde utredningar av K. M:t. Talaren an-

såg, att det viktigaste vid avgörandet av denna fråga, vore om en dylik rösträttsutvidgning vore nyttig för staten. Enligt hans uppfattning kunde kvinnan icke fylla funktionerna på det politiska området lika väl som mannen, men däremot kunde hon väl göra det på det kommunala området. Hr justitieministerns uppläsande av regeringens av år 1907 ståndpunkt i frågan bemöttes med följande ord: »Vad som står i den propositionen, det veta vi alla, och det ha vi nu hört uppläsas. Det var den uppfattningen, som man där uttalade, det är riktigt. Det kan ju hända, att den uttalas i något starkare ordalag, än vad man verkligen menade, men så står det där». Efter denna ogenerade förklaring försökte hr Lindman genom halva citat av vad statsråden Sandström, Adelswärd och Petrén yttrat på diverse möten få fram, att också de ändrat ståndpunkt, näml. såtillvida som de förut skulle ha varit motståndare men nu blivit vänner av kvinnans rösträtt. Han slutade med att förklara, att svenska folket år 1911 ej gått till val på kvinnans rösträtt, varför han ej ansåg att den nu borde genomtrufas. I detta yttrande instämde hr *Lundell*, varefter ett uppehåll gjordes för middag.

Eftermiddagsdebatten börjades av hr *Pettersson* i Södertelje, som bemötte hr Nyströms fruktan för revolution och svarade hr Lundström, att meningen med kvinnans rösträtt vore: »att förut uteslagna grupper av medborgare skola få tillfälle att göra sina behov, intressen och önsksningar gällande inom Riksdagen, vare sig inom de befintliga partierna eller inom nya partier, och meningen är att på det sättet åstadkomma en bredare bas för samhället att vila på». Hr *Sandler* framställde till hr Lindman med anledning av hans tal om statsnyttan följande spörsmål. »Om majoriteten i riksdagen vore genomträngd av den övertygelsen, att det sätt, varpå hr Lindman och hans meningsfränder utöva sin rösträtt, icke är nyttigt för samhället, menar hr Lindman då verkligen, att denna riksdagsmajoritet borde begagna sin makt till att främtaga hr Lindman och hans meningsfränder den rösträtt, de på ett icke nyttigt sätt utöva?» Statsråden *Petrén* och *Adelswärd* hade under uppehållet letat reda på sina respektive mötesuttalanden och uppvisade, att hr Lindmans sätt att citera till hälften ledde till oriktigt resultat. Hr *Branting* angrep hr Lundström för hans yttranden om Norge och Finland och vände sig sedan mot hr Lindmans »cyniska reträtt» från den ståndpunkt, som regeringen av år 1907 innehade, särskilt mot förklaringen att uttalandet gjordes »i något starkare ordalag än vad man verkligen menade». »Jag baxnade, det må jag säga», yttrade hr Branting, »när jag hörde det uttalandet från en f. d. statsminister. Man måste göra sig den frågan: varför skrevo herr Lindman och hans kolleger på den

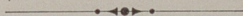
tiden i starkare ordalag, än vad de kanske menade? Var det därför, att de önskade vinna kvinnornas välvilliga understöd för den stora kompromissen, och för det stora fiskafänge, som förbereddes för att kunna bärga i hamn 1907 års reform? Det är ju möjligt, att sådana tankar kunna ha föresvävat vederbörande, men jag får då säga, att jag knappast hade väntat, att en sådan självbekännelse skulle avgivas om, att man har all anledning att för framtiden med största försiktighet upptaga även de mest klara och auktoritativa uttalanden från sådana håll, då man ju sannerligen aldrig kan veta, huruvida ordalagen äro starkare, än man kanske sedan kan finna lämpligt att påstå, att man verkligen menat.» Med avseende på strecken yrkade hr Branting i likhet med hr Larsson bifall till den socialdemokratiska reservationen, men motsatte sig hr Lindhagens än längre gående yrkande, att en hustru, som ingen egen debetsedel har, skulle få behålla sin rösträtt, även om mannen stupade på skatte-strecket. Detta ansåg talaren skulle bli att ge kvinnorna en privilegierad ställning framför männen. Visserligen ville han helst bli av med skattestrecket, men när det nu ingen utsikt fanns härtill, var den socialdemokratiska reservationen den rättvisaste. (Det är synnerligen intressant att jämföra detta yttrande med hr Thyréns försök att skrämma Första kammaren med att arbetarna skulle begära boskillnad i stor utsträckning för att hustrun skulle få behålla rösträtten, när mannen stupade. Socialdemokraterna äro män de också; de ha gått med på att ge kvinnorna rösträtt, men att ge dem den i stället för männen eller i högre grad än männen, det vilja de inte — även om det skulle bli partitaktiskt fördelaktigt, så hr Thyréns konstruktioner hålla redan härför icke streck). Slutligen vände talaren sig mot högerskolans »vetenskapliga» tal om statsnyttan. Hrr Nyström och Lindman talade som om de voro personligen bekanta för att inte säga dubroder med staten och hade staten som sin förtrogna, så att de på sina fem fingrar kunde tolka dess känslor, meningar och uttryck. Talaren höll sig hellre till den gamla ståndpunkten, »som fört fram rösträttsfrågan i demokratisk riktning till den punkt, där den nu står, och som kommer att, vare sig herr Lindmans och herr Nyströms stat grinar åt det eller icke, ändock föra den saken vidare framåt i och med själva utvecklingen». Hr Hildebrand förklarade, att först när en grupp medborgare utfört ett direkt statsarbete, hade de visat sig värdiga rösträtt; så hade det varit överallt, men kvinnorna ville ha rösträtt utan detta. De agiterade för politisk rösträtt, men visade inte någon högre grad av intresse för statsfrågor i allmänhet. Vidare ansåg han, att om man skulle gå till val endast på kvinnans rösträtt, bleve det en sådan rörelse emot kvinnorösträtten,

att man skulle häpna däröver. *Hr Olsson* i Broberg ansåg att *hr Widells* utredning talade emot kvinnans rösträtt, och inte tyckte han att kvinnorna voro så värst intresserade heller. *Hr Lundström* sökte överskyla sitt yttrande om Norge. *Hr Lindhagen* vidhöll sitt yrkande angående skattestrecket. *Hr Lindman* var tvungen att medgiva, att hans citat varit något vilseledande, särskilt i fråga om statsrådet *Petrén*, och försökte komma ifrån sitt uttalande om att regeringen 1907 inte menat vad den sade. *Hr justitieminister Sandström* ville visa, att regeringsförslaget bleve det mest rättvisa i fråga om strecken, då den gifta kvinnans debetsedel ofta är obetydlig samt skämtade litet med *hr Lindmans* citat, som inte voro citat. »Under min rättegångspraktik», sade han, »har jag lärt mig skilja mellan två olika slag av motparter med avseende på deras sätt att föra bevisning. Det ena slaget företer fullständiga handlingar, det andra företer någonting, som kallas för transumt. Dylika bevis är man alltid mycket misstänksam mot, ty det slår sällan fel, att det intressantaste innehållet är borttransumerat. Herr Lindman har i detta fall — säkerligen utan all avsikt att undanhålla någon del av sanningen — allenast haft transumt att röra sig med. Och sådant är alltid riskabelt». Talaren vände sig också mot den skillnad *hr Lindman* gjort på kommunal och politisk rösträtt. De kommunala valen började ju alltmera läggas efter politiska linjer, så att kvinnorna redan nu måste bilda sig en politisk uppfattning. Varför skulle de då inte få använda den vid val till Andra kammaren lika väl som till Första kammaren. *Hr Petersson* i Lidingö villastad försökte också komma ifrån sina uttalanden som justitieminister och ansåg att då erfarenheten visade, att socialdemokraterna vunnit mest på den förra utvidgningen, det vore otvivelaktigt att även kvinnorösträtten skulle gynna detta parti. *Hr statsminister Staaff* framförde samma synpunkter som i sitt tal i Första kammaren och underströk ytterligare samt instämde i justitieminister *Peterssons* ypperliga ord om rösträtten 1907. *Hr Andersson* i Skivarp ansåg, att kvinnans högsta uppgift var att vara en välsignelse för hemmet, att sköta hemmet med omtanke, men det kunde hon inte, om hon for på politiska valmöten eller satt i riksdagen. *Hr Branting* replikerade en del talare och gav slutligen *hr Lindman* några avskedshugg. Han förklarade, att han verkligen trodde, att *hr Lindman* citerat i god tro, och inte hade hela uttalandena till hands. Den olyckan hade hänt *hr Lindman* en gång under valrörelsen också. Felet berodde på att *hr Lindman* använt något slags enklare handbok för högertalare, som givits ut och lämnats i händerna på personer, som i bygderna hade att använda lämpliga citat från motsidan. Det vore ju möjligt

att någon sådan citatsamling även vid detta tillfälle varit framme och spelat sin roll. Talaren vidhöll också, att han förut citerat hr Lindman rätt, att han således verkligen sagt om statsrådsprotokollen 1907: »Kanhända det uttalades i något starkare ordalag än det var menat». »Den satsen står nog kvar, hr Lindman, och det yttrandet är det beklagligt för herr Lindman att hava fällt, ty det ställer i något underlig dager innebörden, trovärdigheten rent av, av de påståenden, som uttalats under så pass stort ansvar som ett anförande till statsrådsprotokollet, när det sedan efteråt kan sägas om dessa uttalanden, att det kan hända att 'det uttalades i något starkare ordalag än det var menat.'»

Därefter antogs vid voteringen utskottets hemställan med 140 ja mot 66 nej. Hr Brantings m. fl. reservation avslogs med 109 röster mot 74 och hr Lindhagens utan votering.

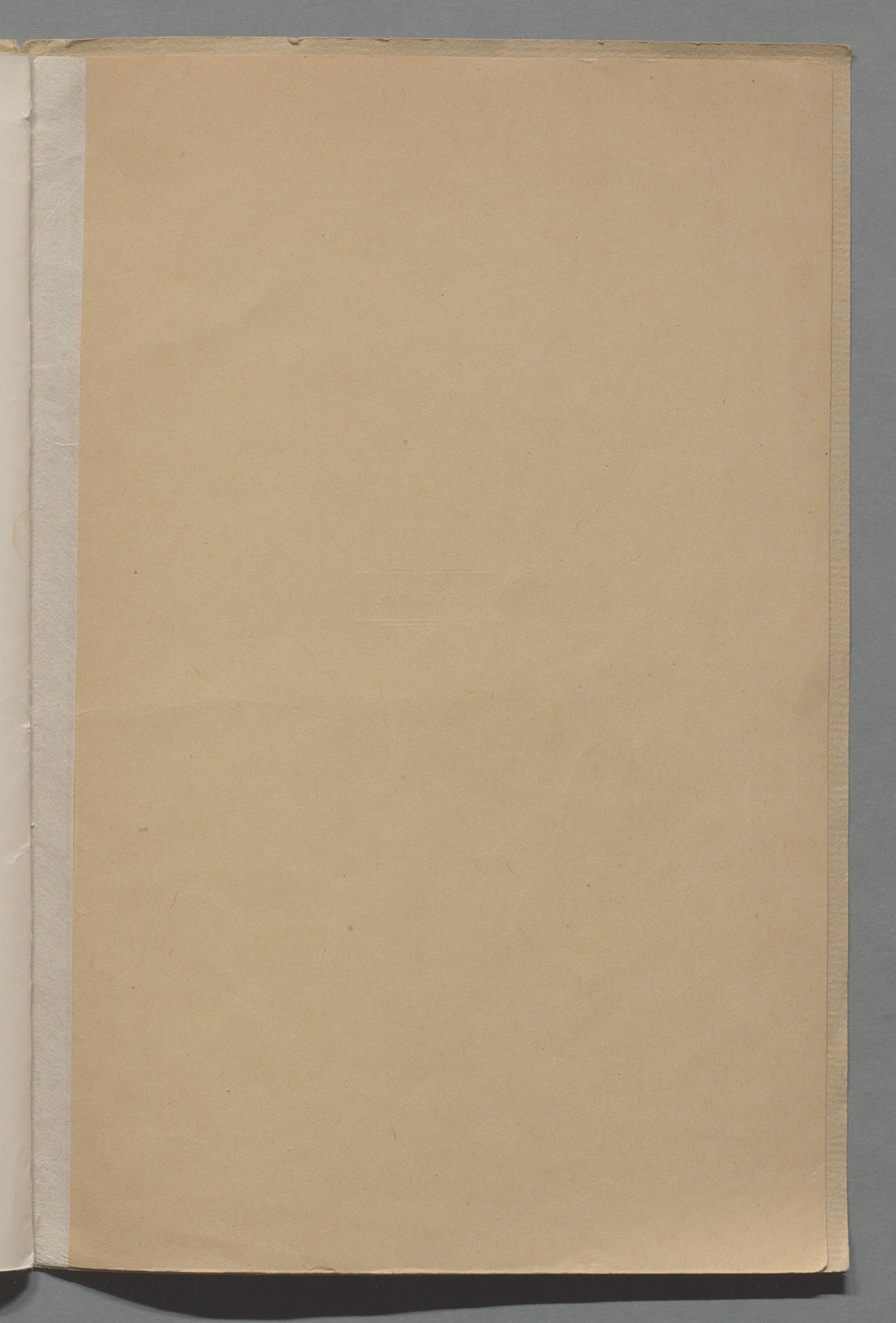
Så vitt man kunnat utröna avgavs detta år ingen enda högeröst för kvinnans rösträtt varken i Första eller Andra kammaren. Frågan har i den grad blivit en partifråga, att de högermän, som verkligen varit vänner av kvinnans rösträtt, nu av partidisciplinen tvungos att rösta emot den. Herrar Thyren, Berger, Petersson samt framför allt hr Lindman gävo ju också en vacker illustration till högerpartiets vederhäftighet: enligt hr Lindman säga högerens högtbetrodde män t. o. m. i regeringspropositioner saker som de inte menat. Den upplysningen fick man under debatten om kvinnans rösträtt år 1912.

REGISTER.

	Sid.
1884. Fredrik Borgs motion.....	3
1886—1895. Herrar Hedins och Vahlins reservationer	6
1902. Herr Lindhagens första motion	7
1904. Herrar Sjöcronas och Lindhagens motioner	11
1905. Herrar Sjöcrona och Lindhagen förnya sina motioner	15
1906. Riksdagens skrivelse	19
1907. Regeringsuttalande. Sex motioner. Kommunal valbarhet ...	25
1908. Liberala samlingspartiets, socialdemokraternas samt herrar Sjöcronas och Lindhagens motioner	29
1909. Andra kammaren antager Liberala samlingspartiets motion...	37
1910. Herr Lindhagens interpellation och herr Östbergs skatte- motion	42
1911. Andra kammaren antager för andra gången Liberala samlings- partiets motion.....	46
1912. Kungl. proposition om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor på samma villkor som för män.....	52

Pris 50 öre.

